

KUNSKAPSSAMMANSTÄLLNING HÅLLBARHET I REGIONALFONDEN 2021–2027

Februari 2021

FÖRORD

För att stödja integreringen av hållbarhet i regionalfondsprogrammen har Tillväxtverket upphandlat Ramboll Management Consulting (Ramboll). Ramboll har under hösten och vintern 2020 erbjudit ett fördjupat och behovsanpassat metodstöd till de regionala programskrivarna i respektive programområde. I denna rapport presenteras lärdomar från genomfört metodstöd samt förslag på hur regionalfonden kan hållbarhetsintegreras. Rapporten är därmed ett av flera underlag som bidrar in till Tillväxtverkets utvecklingsarbete på hur hållbarhetsaspekter och Agenda 2030 kan stärkas inom Regionalfonden 2021 - 2027.

Maya Sanchez

Tillväxtverket

SAMMANFATTNING

Sedan våren 2020 har Tillväxtverket haft i uppdrag av regeringen att stödja regionerna i programskrivningen av åtta regionala program inför kommande programperiod för Europeiska regionala utvecklingsfonden (ERUF) 2021–2027. I regeringens riktlinjer för framtagande av förslag till regionalfondsprogram framgår att målet för den regionala utvecklingspolitiken är *utvecklingskraft med stärkt lokal och regional konkurrenskraft för en hållbar utveckling i alla delar av landet*. Utifrån regeringens riktlinjer har stöd och instruktioner tagits fram av Tillväxtverket för regionerna att integrera hållbarhet i regionalfondsprogrammen.

För att stödja integreringen av hållbarhet i regionalfondsprogrammen har Tillväxtverket upphandlat Ramboll Management Consulting (Ramboll) för att ge ett fördjupat och behovsanpassat metodstöd till de regionala programskrivarna i respektive programområde. Metodstödet har tillhandahållits mellan september och december 2020.

LÄRDOMAR OCH SLUTSATSER FRÅN METOD- OCH PROCESSTÖDET

Med utgångspunkt i metodstödet och dialoger med regioner och Tillväxtverket har ett antal lärdomar och slutsatser kunnat dras, som sammanfattas nedan.

Det har varit en ambitiös uppgift för regionerna att på ett seriöst sätt integrera hållbarhetsaspekterna: Då programmeringsarbetet har genomförts med en snäv tidsram har det varit svårt för regionerna att arbeta fördjupat med att integrera hållbarhet i programmen. Det metodstöd som upphandlades kom in i ett sent skede vilket har inneburit stort fokus på att integrera hållbarhet i programmets skrivningar. Givet förutsättningarna har regionerna gjort ett föredömligt arbete för att integrera hållbarhet i programmen.

Integreringen av hållbarhet har förtydligats men skulle kunna stärkas ytterligare: Regionernas intensiva arbete med programmen har resulterat i en ökad hållbarhetsintegrering, men det finns osäkerheter kring hur skrivningarna i programmen påverkar genomförandet. Social hållbarhet upplevs som det svåraste perspektivet att integrera och som något som i vissa fall kan stå i konflikt med kraven på smart specialisering. Användning av interventionslogik har bidragit till en tydligare hållbarhetsintegrering, men skulle kunna användas i ännu större utsträckning. För att underlätta regionernas arbete med att integrera hållbarhet hade det varit fördelaktigt med en tydligare operationalisering av hållbarhetsbegreppet. Det finns även kunskap och statistik om hållbarhetsaspekterna som hade kunnat tillgängliggöras och användas i större utsträckning.

Implementering utgör en stor utmaning i arbetet framåt: Det finns ett stort behov av överbryggnings mellan programmeringsarbetet och arbetet med att genomföra programmen för att säkerställa att hållbarhet blir en integrerad del. En utmaning är att det saknas en gemensam förståelse för betydelsen av skrivningar i programmen och därför finns det behov av en större samsyn kring hållbarhet inom olika organisationer och hela styrkedjan för regionalfonden. En nyckel framöver är att säkerställa kompetens i handläggningen av projekt och att hållbarhet inkluderas i uppföljning och bedömningar av projekt. För att säkerställa att projekten integrerar hållbarhet krävs både tydligare krav och ett utökad stöd för att tydliggöra hur integreringen ska ske.

ETT SAMLAT RAMVERK FÖR INTEGRERING AV HÅLLBARHET I REGIONALFONDEN

För att lyckas med integreringen av hållbarhet i regionalfonden och motsvarande program ser Ramboll ett behov av att bryta ned hållbarhetsintegreringen i olika beståndsdelar. Figuren nedan illustrerar en modell som syftar till att förtydliga olika beståndsdelar i ett arbete med att hållbarhetsintegrera program likt regionalfonden. Hållbarhetsintegreringen kan sägas ske på olika nivåer, från en övergripande målbild till processer och arbetssätt som understödjer integreringen, kravställning och styrning av de projekt som finansieras till vad som mynnar ut i hållbarhetsintegrerade projekt som bidrar till den övergripande målbilden.

Hållbar utveckling som övergripande mål för programmen och politikområdet: Den första typen av hållbarhetsintegrering är den där hållbar utveckling sätts i centrum och som det övergripande målet för program likt regionalfonden. Detta ligger väl i linje med den inriktning som getts till politikområdet, där det nya riksdagsmålet anger att insatser inom regional utveckling ska bidra till en hållbar utveckling i hela landet. Denna typ av hållbarhetsintegrering är komplex och innebär att hållbarhet inte går att behandla som en separat fråga eller enbart ett horisontellt perspektiv.

Processer och arbetssätt på programnivå för att realisera målbilden: För att säkerställa att den framtagna målbilden om hållbar utveckling realiserar krävs i ett nästa led att det finns arbetssätt och processer som understödjer att hållbarhet blir en integrerad del av genomförandet av programmen. Exempel på arbetssätt och processer kan vara framtagande av handlingsplaner, kompetensutveckling, utformning av bedömningskriterier, framtagande av stöd och mallar samt utformning av uppföljning som inkluderar hållbarhetsaspekterna.

Kravställning och styrning av projektportföljen: Den sista typen av hållbarhetsintegrering handlar om den styrning och kravställning som görs av projekten som finansieras. Här ser Ramboll behov av att differentiera mellan ett antal grundläggande krav som alla projekt måste svara mot och mer ambitiösa krav där så är lämpligt. Grundläggande krav kan handla om att arbeta aktivt för att nå ut till en mångfald av företag. Mer ambitiösa krav kan innefatta krav på att genomföra fördjupade analyser utifrån olika hållbarhetsaspekter och intersektionella perspektiv.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

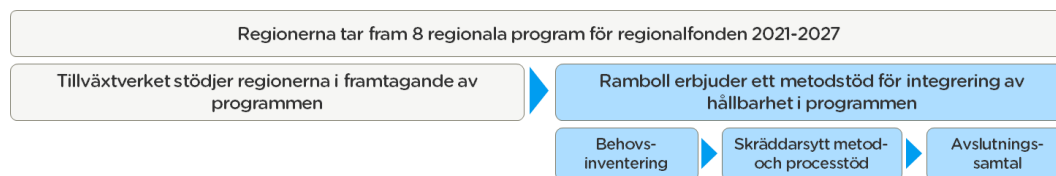
1.	Inledning	1
1.1	Rambolls uppdrag att stödja regionala programskrivare i hållbarhetsintegrering	1
1.2	Rapportens disposition	1
2.	Processen att integrera hållbarhet i regionalfondsprogrammen	2
2.1	Bakgrunden till metodstödet är ett större fokus på hållbar utveckling i regeringens riktlinjer till de regionala programmen	2
2.2	Ramboll har gett ett skräddarsytt stöd till programmen	5
3.	Lärdomar och slutsatser från processtödet	7
3.1	Ambitiös uppgift för regionerna att på ett seriöst sätt integrera hållbarhetsaspekterna	7
3.2	Integreringen av hållbarhet har förtydligats men skulle kunna stärkas ytterligare	8
3.3	Implementering utgör en stor utmaning i arbetet framåt	11
4.	Ett samlat ramverk för integrering av hållbarhet i regionalfonden	14
4.1	Hållbar utveckling som övergripande mål för programmen	14
4.2	Arbetsätt och processer för att säkerställa integrering av hållbarhet i genomförande av programmen	15
4.3	Styrning och kravställning av projekten	17
5.	Regionernas utveckling mot hållbarhetsintegrerade program	19
5.1	Övre Norrland	19
5.2	Mellersta Norrland	21
5.3	Norra Mellansverige	23
5.4	Östra Mellansverige	24
5.5	Stockholm	26
5.6	Västsverige	29
5.7	Småland och öarna	30
5.8	Skåne-Blekinge	32

1. INLEDNING

Regeringen har gett Tillväxtverket i uppdrag¹ att stödja regionerna i programskrivningen av åtta regionala program inför kommande programperiod för Europeiska regionala utvecklingsfonden (ERUF) 2021–2027. I uppdraget ska Tillväxtverket bland annat tillhandahålla information kring omställningen till en ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar regional utveckling. Med anledning av detta har Tillväxtverket upphandlat Ramboll Management Consulting (Ramboll) som ett fördjupat metodstöd för att ge de regionala programskrivarna i respektive programområde bättre förutsättningar att ta fram förslag på regionala program som främjar en hållbar regional utveckling.

1.1 Rambolls uppdrag att stödja regionala programskrivare i hållbarhetsintegrering

Ramboll har sedan september 2020 haft i uppdrag att leverera ett metodstöd till regionala programskrivare i respektive programområde, i deras arbete för att integrera hållbarhet i kommande regionalfondsprogram 2021–2027. Stödet har erbjudits till samtliga åtta programområden, som innefattar landets 21 regioner. Rambolls metodstöd har i huvudsak bestått av inledande behovs- och nulägesanalyser i programområdena som sedan följts av regionalt skräddarsydda metodstöd, exempelvis i form av genomläsning, feedback och förslag på hur skrivningar i programutkast kan stärkas avseende hållbarhet. Ramboll har även genomfört uppföljande möten med programskrivarna för att följa upp hur de ser på processen att integrera hållbarhet i programmen och hur metodstödet har kunnat bidra.

I Rambolls uppdrag ingår även att sammanställa resultat och lärdomar från metodstödet till regionerna, vilket görs i denna slutrapport av uppdraget. Rapporten bygger på dialog med regionerna och Tillväxtverket, ett slutseminarium med regionerna och Tillväxtverket under februari 2021 samt skriftliga underlag som lästs och analyserats. De skriftliga underlagen innefattar programutkast och andra av styrdokument, regeringsuppdrag och tidigare analyser och utvärderingar.

1.2 Rapportens disposition

I **kapitel 2** redogörs mer utförligt för bakgrunden till uppdraget, hur processen att integrera hållbarhet i regionalfondsprogrammen 2021–2027 har sett ut och vad Rambolls metodstöd bestått av. I **kapitel 3** följer centrala lärdomar och slutsatser från metodstödet och processen att integrera hållbarhet i regionalfondsprogrammen. Utifrån detta lämnar Ramboll i **kapitel 4** sedan ett förslag på samlat ramverk för integrering av hållbarhet i regionalfonden. I **kapitel 5** beskrivs utvecklingen i respektive programområde avseende integreringen av hållbarhet, från starten av Rambolls metodstöd till färdiga programutkast.

¹ Regeringskansliet, 2020, Uppdrag att förbereda programperioden 2021–2027 för Europeiska regionala utvecklingsfonden inom målet Investering för sysselsättning och tillväxt inom EU:s sammanhållningspolitik (N2020/00894/RTL)

2. PROCESSEN ATT INTEGRERA HÅLLBARHET I REGIONALFONDSPROGRAMMEN

I kapitlet redogörs för bakgrunden till uppdraget, hur processen att integrera hållbarhet i regionalfondsprogrammen 2021–2027 har sett ut och vad Rambolls metodstöd bestått av.

2.1 Bakgrunden till metodstödet är ett större fokus på hållbar utveckling i regeringens riktlinjer till de regionala programmen

I LINJE MED AGENDA 2030 HAR REGIONAL TILLVÄXTPOLITIK BLIVIT REGIONAL UTVECKLINGSPOLITIK

Tre år efter att FN antog resolutionen om Agenda 2030 beslutade den svenska regeringen i juni 2018 om en handlingsplan för Agenda 2030. Handlingsplanen, som gäller för perioden 2018–2020, lyfter bland annat behovet av ett lokalt och regionalt genomförande av strategin som en av fyra nyckelfaktorer för handlingsplanens förverkligande. Ett ökat engagemang på lokal och regional nivå beskrivs som viktigt för att skapa goda förutsättningar för ett hållbart företagande i alla delar av landet, bland annat genom insatser från kommuner och aktörer med regionalt utvecklingsansvar (regionerna). Handlingsplanen beskriver även en målsättning om att samtliga kommuner och landsting ska involveras och ges goda förutsättningar i arbetet med omställningen till ett miljömässigt, socialt och ekonomiskt hållbart samhälle.

En av handlingsplanens åtgärder var att stärka hållbarhetsperspektivet inom den regionala tillväxtpolitiken, inklusive ERUF. Detta genom att Tillväxtverket gavs i uppdrag att lämna förslag på hur hållbarhetsarbetet inom den regionala tillväxtpolitiken kan stärkas på nationell nivå.² Tillväxtverkets uppdrag blev sedermera bidragande till att den regionala tillväxtpolitiken sedan 2019 har ett justerat riksdagsmål som anger att politikområdet ska bidra till hållbar utveckling i alla delar av landet. Tillväxtverket gavs även 2019 i uppdrag att utveckla och stärka arbetet med hållbar utveckling inom det regionala tillväxtarbetet.³ Med hållbar utveckling avses, enligt regeringens definition, en utveckling som är socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbar samt där de tre dimensioner är integrerade och ömsesidigt beroende av varandra.⁴ Tillväxtverkets uppdrag har bland annat inneburit att fördela medel till, och stödja regionerna i arbetet med hållbar utveckling. Det regionala arbetet med uppdraget, så kallat Väger till hållbar utveckling, inkluderar även sammanhållningspolitiken och är således nära integrerat med arbetet att ta fram hållbara regionalfondsprogram.

I linje med den så kallade Agenda 2030-delegationens förslag framhåller regeringen i budgetpropositionen för 2020 att det ändrade målet för politikområdet kan bidra till en mer sammanhållen styrkedja av politiska mål, från EU-nivå till regional nivå, vilket också innebär att befintliga EU-medel och statliga tillväxtmedel kan styras till projekt som i högre grad kan bidra till hållbar utveckling. Vidare menar regeringen att den föreslagna justeringen av målet för den regionala tillväxtpolitiken bidrar till större samstämmighet med målen för landsbygdspolitiken, vilka har en tydlig utgångspunkt i Agenda 2030-målen.⁵ Regionalfondsprogrammen ska bidra till att nå målet för den regionala utvecklingspolitiken och är således viktiga verktyg för att bidra till en hållbar utveckling.

STYRNINGEN INFÖR KOMMANDE PROGRAMPERIOD VISAR ATT REGIONALFONDSPROGRAMMEN SKA BIDRA TILL EN HÅLLBAR UTVECKLING

I april 2020 gavs regionerna i erbjudande att ta fram förslag till regionala program för Europeiska regionala utvecklingsfonden 2021–2027. Till erbjudandet följer regeringens riktlinjer för framtagande av programförslag, där bland annat vikten av en hållbar utveckling lyfts fram. Parallellt gavs Tillväxtverket i uppdrag att förbereda programperioden 2021–2027 för Europeiska regionala utvecklingsfonden, inklusive

² Regeringskansliet, 2018, Uppdrag att lämna förslag på hur hållbarhetsarbetet inom den regionala tillväxtpolitiken kan stärkas (N2018/04488/RTS)

³ Regeringskansliet, 2019, Uppdrag att utveckla och stärka arbetet med hållbar utveckling inom det regionala tillväxtarbetet (N2019/02162/RTL)

⁴ Enligt Regeringskansliet, 2020, Riktlinjer för framtagande av förslag till regionala program för Europeiska regionala utvecklingsfonden för programperioden 2021–2027 (N2020/00899/RTL)

⁵ Prop. 2019/20:1 Utgiftsområde 19

uppgiften att bistå regionerna i programframtagandet. Ett stort antal statliga myndigheter med uppdrag inom den regionala utvecklingspolitiken fick även i uppdrag att bistå i programframtagandet.⁶

Regeringen framhåller i riktlinjerna för framtagande av förslag till regionalfondsprogram⁷, att målet för den regionala tillväxtpolitiken är utvecklingskraft med stärkt lokal och regional konkurrenskraft för en hållbar utveckling i alla delar av landet. Det innebär att den regionala tillväxtpolitiken och landsbygdspolitiken ska bidra till att lösa en rad samhällsutmaningar, där genomförandet av Agenda 2030 och ett stort antal av de globala målen för en hållbar utveckling är en viktig utgångspunkt för arbetet med regionalfondsprogrammen perioden 2021–2027.

Regeringen framhåller vidare att politiken ska främja en hållbar strukturomvandling och utveckling av näringslivet, men även jämställdhet, integration och mångfald samt andra sociala dimensioner. De sociala hållbarhetsaspekterna är enligt regeringen viktiga i bland annat målgruppsanpassning och deltagande avseende programmens insatser. Jämställdhetsperspektivet ska

systematiskt integreras i förberedelserna, genomförandet, uppföljningen och utvärderingen av programmen. Vidare ska politiken bidra till energiomställning och att nå miljö- och klimatmål samt främja samhällets anpassning till klimatförändringar⁸. Miljö- och klimatperspektiven inom den regionala utvecklingspolitiken bör enligt regeringen stärkas.

Inför kommande programperiod ska enligt kommissionens förordningsförslag minst 85 procent av regionalfondsprogrammen i Sverige koncentreras till de politiska målen 1 (*Ett smartare Europa genom innovativ och smart ekonomisk omvandling*) och 2 (*Ett grönare och koldioxidsnåla Europa*).⁹ Tillsammans med målet för den regionala utvecklingspolitiken, Agenda 2030 och regeringens riktlinjer för framtagande av regionalfondsprogrammen, är det därmed tydligt att hållbarhet ska vara en integrerad del i regionalfondens insatser, vilket behöver operationaliseras redan i programskrivandet.

STYRNINGEN HAR OPERATIONALISERATS AV TILLVÄXTVERKET SOM STÖD FÖR REGIONERNA

Utifrån Tillväxtverkets uppdrag att bistå regionerna i deras programframtagande har Tillväxtverket tagit fram vägledningen *Stöd och instruktion för operativa program*. Vägledningen har utvecklats löpande, där en slutlig version färdigställdes i september 2020, vilket också sammanföll med att Rambolls stöd till regionerna startades upp. Redan i det inledande kapitlet av vägledningen lyfts hållbar utveckling fram som något som ska genomsyra programmen. Som en bilaga till vägledningen inkluderades ett PM om hållbar utveckling som redogjorde för olika perspektiv som ska inkluderas i programmen och att integreringen av hållbarhet ska ske i samtliga insatsområden och inte bara genom separata hållbarhetsinsatser. De perspektiv som lyftes i PM:et var Agenda 2030, jämställdhet, klimatförändringar, integration, mångfald och icke-diskriminering, samiskt inflytande och näringslivets omställning. Tillväxtverket gav även exempel på hur perspektiven kan appliceras i den interventionslogik som tas fram för olika prioriteringar och mål i programmen.

I Tillväxtverkets vägledning har regeringens styrning operationaliserats ytterligare. Till exempel framgår att jämställdhet ska synliggöras i samtliga steg i interventionslogiken, vilka intersektionella perspektiv som bör

⁶ Regeringskansliet, 2020, Uppdrag att bistå i arbetet att ta fram förslag till program för Europeiska regionala utvecklingsfonden, programperioden 2021–2027 (N2020/00898/RTL)

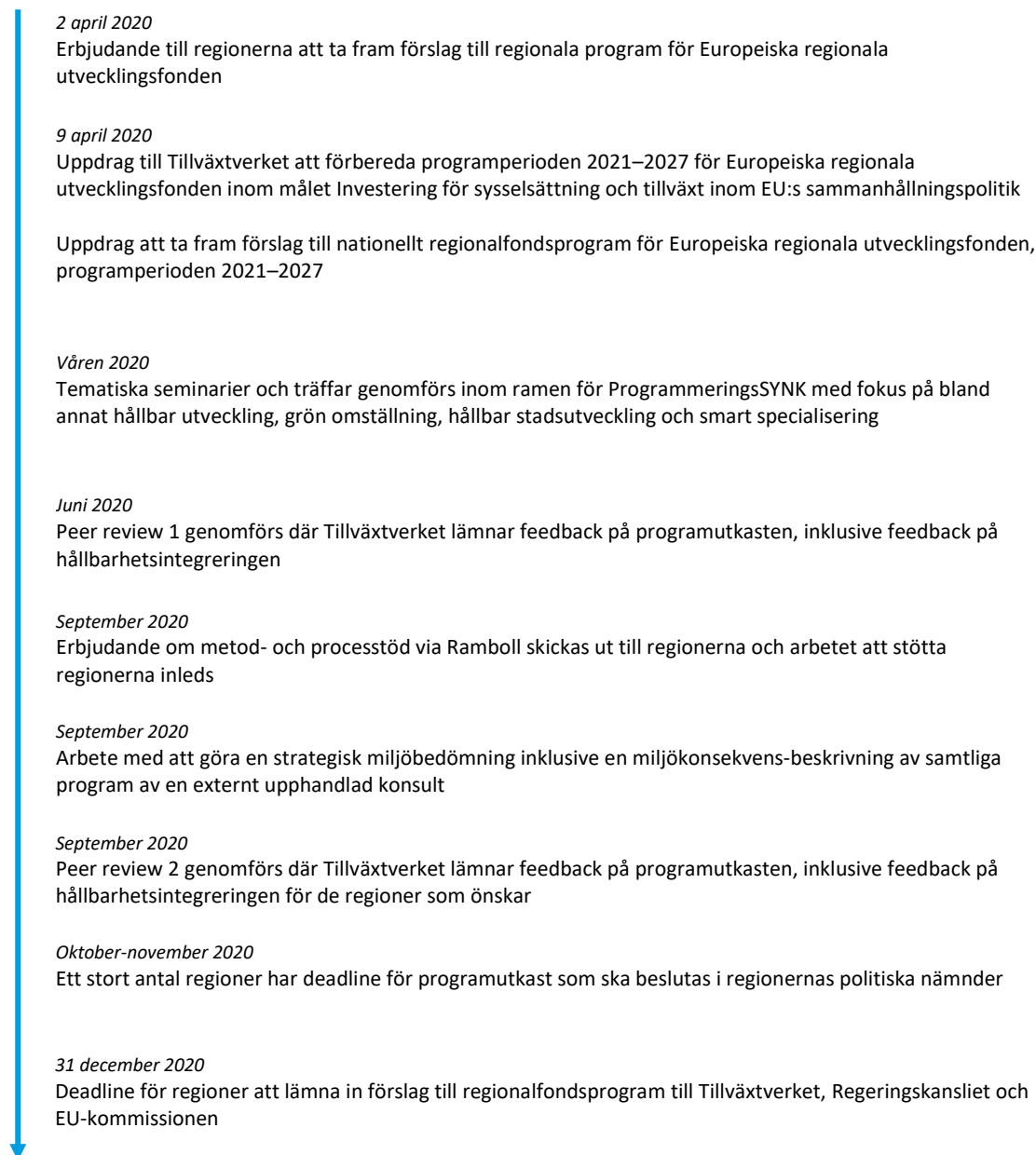
⁷ Regeringskansliet, 2020, Riktlinjer för framtagande av förslag till regionala program för Europeiska regionala utvecklingsfonden för programperioden 2021–2027 (N2020/00899/RTL)

⁸ Regeringens mål för klimatanpassning är att utveckla ett långsiktigt hållbart och robust samhälle som aktivt möter klimatförändringar genom att minska sårbarheter och ta tillvara möjligheter.

⁹ Riktlinjer för framtagande av förslag till regionala program för Europeiska regionala utvecklingsfonden för programperioden 2021–2027 (N2020/00899/RTL)

inkluderas¹⁰ och att regionerna behöver göra en analys av vilka av målen i Agenda 2030 som är relevanta för det egna programmet och de regionala förutsättningarna. Rambolls stöd har utgått från de definitioner som ges i Tillväxtverkets PM. Enligt Tillväxtverket har formuleringar i programmen avseende hållbarhet stor betydelse för vilka typer av projekt som kan komma att beviljas, varför det är viktigt att programmen tydligt integrerar hållbarhet i sina skrivningar.

Figur 1. Tidslinje över nyckelhändelser under programmeringsarbetet.

HÅLLBARHET BEHÖVER INTEGRERAS TYDLIGARE I REGIONALFONDSPROGRAMMEN

Utöver politikområdets pågående skifte mot hållbar utveckling och Agenda 2030 så visar utvärderingar och analyser från föregående programperiod för regionalfonden¹¹ (2014–2020) att hållbarhet behöver integreras tydligare redan i de operativa programmen. Tidigare har det till stor del varit upp till enskilda projekt att definiera hur de olika hållbarhetsaspekterna ska integreras, vilket resulterat i grunda analyser och arbete som i stor utsträckning skett ad hoc utan att påverka genomförande och resultat. Det saknas ofta konkreta

¹⁰ Kön, ålder, bakgrund och plats lyftes fram som viktiga analyskategorier.

¹¹ Se bl.a. Utvärdering av nio program regionala utvecklingsfonden Tematiskt mål 4; Utvärdering av nio program regionala utvecklingsfonden Tematiskt mål 1; Temautvärdering Regionalfonden – en regional analys och nationell syntes.

åtgärder för hur projekten ska omsätta hållbarhetsaspekterna i den praktiska verksamheten, varför programskrivningarna behöver visa på större tydlighet avseende vilka krav som ställs på projekten.

”Det är inte tydligt vad som avses med att projekten ska integrera de tre [hållbarhets]aspekterna, eller när de har uppfyllt målen. Den övergripande slutsatsen i denna utvärdering är att avsaknaden av en tydlig styrning och stöd försämrar projektens integrering av hållbarhetsaspekterna.”

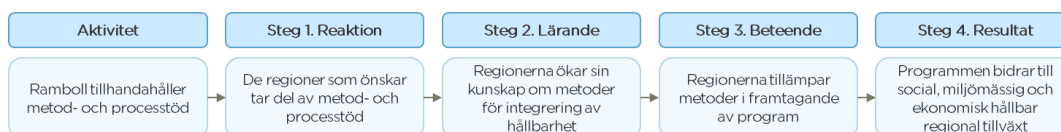
Ramboll, 2018, Utvärdering av nio program, regionala utvecklingsfonden, TM1

Tillväxtverkets målbild har därför varit att metodstödet ska ha stärkt programskrivarnas kunskap om hur programmen och dess insatsområden bör utformas för att resultera i projekt som uppfyller regeringens riktlinjer och som bidrar till konkret, hållbar omställning i samtliga regioner. Slutmålet är att regionalfondsprogrammen perioden 2021–2027 tydligt och strategiskt integrerar hållbar utveckling i såväl skrivningar som genomförande.

2.2 Ramboll har gett ett skräddarsytt stöd till programmen

Rambolls metodstöd till de regionala programskrivarna inleddes i september 2020 och har varit en frivillig stödåtgärd för regionerna, i arbetet med att integrera hållbarhet i programmen. Ambitionen med stödet när det upphandlades var att tillhandahålla en bred verktygslåda av metod- och processtöd till regionerna. Stödet skulle bidra till kunskap om metoder för integrering och tillämpning av dessa, vilket enligt framtagna interventionslogik för stödet skulle resultera i att programmen bidrar till hållbar regional tillväxt.

Figur 2. Interventionslogik för metod- och processtödet till regionerna¹²

Det föreslagna stödet skulle kunna innefatta individuellt processtöd och coachande samtal, digitala workshops med regionerna i programområdet, webinarier kring specifika metoder och teman, tillhandahållande av relevant forskning och kunskap, hemuppgifter, feedback på texter samt tillhandahållande av nätverk mellan programområdena. Givet att stödet kom in sent i processen har fokus i mindre utsträckning varit på kunskaphöjande stöd, reflektion och lärande. Istället har stödet varit av något mer operativ karaktär, där fokus har varit på att lämna feedback och förslag på hur skrivningar i programutkastet kan stärkas. Jämfört med den interventionslogik som Ramboll tagit fram för stödet kan därför konstateras att vissa av stegen har blivit relativt forcerade.

EN BEHOVSINVENTERING HAR GJORTS BLAND DE REGIONER SOM ÖNSKAT STÖD

Arbetet med metod- och processtödet till regionerna inleddes med regionala behovsinventeringar för att ta reda på respektive programområdes nuläge och behov av stöd. Behovsinventeringen gjordes genom enkäter och inledande telefonsamtal. Behovsinventering gjordes för sex av åtta programområden. För Västsverige och Östra Mellansverige gjordes ingen inledande behovsinventering, då dessa två programområden gjorde bedömningen att de inte hade tid att hantera ytterligare en process och fler möten under hösten. Båda programområden har dock tagit del av stöd i ett senare skede.

Utifrån den inledande behovsinventeringen har Ramboll genomfört uppstartsmöten med sex programområden. Med utgångspunkt i behovsinventeringen och uppstartsmötet har skräddarsydda planer för metodstödet tagits fram.

¹² Stegen bygger på Kirkpatrick's modell för kompetensutveckling.

RAMBOLLS STÖD HAR ENLIGT REGIONERNAS ÖNSKEMÅL HAFT ETT STORT FOKUS PÅ FEEDBACK PÅ TEXTER

Samtliga programområden har i någon mån tagit emot metodstöd. Rambolls stödinsatser har varit skraddarsydd efter regionala förutsättningar och behov avseende hållbarhetsintegrering. Eftersom Rambolls metodstöd kopplades på relativt sent i processen att ta fram regionala program (regionerna hade haft uppdraget sedan april 2020) så hade programmen redan kommit igång ordentligt med programskrivandet, med i varierande grad färdiga texter på plats.

Rambolls stöd har till största del bestått i att, utefter den inledande behovsinventeringen, läsa befintliga programtexter och komma med feedback och rådgivning avseende hur programmen kan och bör utvecklas avseende hur de integrerar hållbarhet, exempelvis utifrån en stärkt interventionslogik. Feedbacken har lämnats skriftligt och sedan diskuterats fördjupat i uppföljande möten för att hjälpa till med tolkning och att identifiera prioriterade åtgärder framåt för att stärka integreringen.

I enskilda fall har andra former av stöd getts. Till exempel planering och genomförande av en digital workshop med programskrivare och hållbarhetsstrateger i ett programområde för att utveckla beskrivningar av behov, önskade resultat och insatser kopplat till de särskilda mål som prioriterats. Därutöver har Ramboll även funnits tillgängliga som löpande bollplank på mail och telefon när regionerna har haft behov.

3. LÄRDOMAR OCH SLUTSATSER FRÅN PROCESSTÖDET

I följande kapitel redogör Ramboll för ett antal lärdomar och slutsatser som vi kan dra från det processtödet som vi gett. Lärdomarna bygger på den dialog vi haft med regionerna och Tillväxtverket samt vår egen analys.

3.1 Ambitiös uppgift för regionerna att på ett seriöst sätt integrera hållbarhetsaspekterna

Den övergripande bilden från Rambolls dialog med alla programområden är att stödet från Tillväxtverket och Ramboll har varit uppskattat, även om det kom i ett sent skede. Flera lyfter nyttan av att få stöd i att lyfta blicken, få externa ögon på programmet och konkreta förbättringsförslag. Det har genomgående varit ett intensivt arbete med programmen. Nedan presenteras Rambolls slutsatser och lärdomar kopplat till *processen* att integrera hållbarhet i programmen.

TIDPLANEN HAR UTGJORT ETT HINDER FÖR ATT INTEGRERA HÅLLBARHET I PROGRAMMEN

En lärdom som både Ramboll och flera regioner drar är att det varit ett intensivt arbete med att få ihop förslag till regionalfondsprogram. Rambolls bild är att regionerna har gjort ett föredömligt arbete under de förutsättningar som varit under en väldigt intensiv period. Flera regioner beskriver hur programmeringsarbetet har fått göras utöver tjänstepersonernas ordinarie tjänst, vilket skapat en mycket hög arbetsbelastning. Ett par regioner menar att hållbarhet är en av de tydligaste sakerna som blivit lidande av detta. Det beror inte på att regionerna inte prioriterar frågan, utan för att det har varit svårt att inom ramen för processen skapa utrymme för att göra hållbarhet till en utgångspunkt för programmen. Detta gäller inte minst i programområden med många regioner, som utöver att landa i hur respektive region ser på hållbarhet måste koordinera och landa i en gemensam ansats.

Rambolls bild är att det varit svårt att skapa en lärandeprocess för regionerna, som ger utrymme för reflektion och att diskutera sig fram till olika lösningar. Detta är även något som enskilda regioner lyfter. En bra integrering kräver en process som lämnar utrymme för reflektion, analys, förkovran innan steget att ta fram och skriva programmen, vilket i flera fall inte varit möjligt. Ett programområde menar att stödet hade varit mer värdefullt om Ramboll haft möjlighet att följa, och stödja regionernas arbete under en längre period.

STÖD SENT I PROCESSEN HAR INNEBURIT FOKUS PÅ INTEGRERING I SKRIVNINGAR

Under våren och sommaren har Tillväxtverket tillhandahållit visst stöd för att integrera hållbarhet i programmen, bland annat genom seminarier och en peer review-process. Det mer omfattande stödet som Ramboll tillhandahållit var dock inte tillgängligt förrän under hösten 2020. Då stödet för att integrera hållbarhetsaspekterna tillkommit sent i programmeringsprocessen har det varit en utmaning att integrera hållbarhet när mycket i programmen redan varit på plats. Det har gjort det svårt för vissa programområden att ha kapacitet att ta emot Rambolls stöd och omhänderta de synpunkter som de fått på programtexter. Vissa textavsnitt i programmen har dessutom redan varit förhandlade eller tagna direkt från befintliga strategier, vilket har lett till begränsat handlingsutrymme.

Processen har i många fall påverkats av att förslag till program har behövt finnas på plats för politiskt beslut i nämnder på regioner under oktober och november. I programområden som innefattar många regioner så har detta varit en särskild utmaning. Att många regioner behövt ha färdiga program så tidigt som i oktober i vissa fall innebär att stora delar av programmen redan fanns på plats, men små möjligheter att göra förändringar. Som en konsekvens av detta har Rambolls stöd haft ett stort fokus på att få in skrivningar som synliggör olika hållbarhetsaspekter i alla delar av programmet. Vår reflektion här är att även om det är viktigt att få in hållbarhet i programskrivningarna så är det också viktigt att botten i resonemangen och att det finns en bred förståelse inom regionerna och på Tillväxtverket för vad skrivningarna innebär framåt. Samtidigt baseras texterna i programmen, som nämnt, ofta på vedertagna texter och analyser i regionala utvecklingsstrategier och olika understrategier, vilket borgar för att programskrivningarna i regel ändå är väl underbyggda. I det slutseminarium som genomförts tillsammans med Tillväxtverket och regionerna lyfts det som en möjlighet att tillvarata de ambitioner som formulerats kring hållbarhet i regionala utvecklingsstrategier och få samman dem till en helhet i programområdet.

TILLVÄXTVERKETS MÖJLIGHET ATT TILLHANDAHÅLLA STÖD HAR PÅVERKATS AV RESURSBRIST

Arbetet med att ta fram regionala program och Tillväxtverkets uppdrag att stötta processen har tillkommit under en minst sagt turbulent tid, då coronapandemin utbröt kort innan att uppdragen till Tillväxtverket och regionerna gavs. I samband med pandemin så har Tillväxtverket fått ett omfattande nytt uppdrag att handlägga stöd för korttidsarbete. Det har tagit en stor andel av myndighetens resurser och även påverkat den grupp på Tillväxtverket som arbetar med regeringsuppdraget att utveckla och stärka arbetet med hållbar utveckling inom det regionala tillväxtarbetet.¹³ Resursläget på myndigheten har påverkat möjligheten att snabbt få metod- och processtödet på plats, men även annat stöd. Till exempel det PM om hållbar utveckling som Tillväxtverket tagit fram som stöd till regionerna, som också tillkom sent. Bland flera regioner finns en förståelse för att arbetet på Tillväxtverket på motsvarande sätt har varit väldigt intensivt och att det finns flera yttre omständigheter som påverkat processen. Coronapandemin har också påverkat processen genom att deadline förlängts för programframtagandet, från oktober till december 2020.

3.2 Integreringen av hållbarhet har förtydligats men skulle kunna stärkas ytterligare

Genom det stöd som tillhandahållits av Tillväxtverket och Ramboll har integreringen av hållbarhet kunnat stärkas. Det har skett en förflyttning i alla programområden även om det finns en önskan bland flera att komma längre. Social hållbarhet är den hållbarhetsaspekt som många upplever som mest utmanande. Nedan presenteras Rambolls slutsatser och lärdomar kopplat till *resultatet* av att integrera hållbarhet i programmen. För att få en tydligare integrering av programmen drar Ramboll även ett antal lärdomar om användningen av interventionslogik, hur hållbarhet kunnat operationaliseras ytterligare och tillgängliggörande av kunskap och statistik.

REGIONERNAS ARBETE HAR RESULTERAT I ÖKAD HÅLLBARHETSINTEGRERING, MEN DET ÄR SVÅRT ATT VETA HUR DET PÅVERKAR GENOMFÖRANDET

Rambolls övergripande bild är att programområdena har gjort en förflyttning när det kommer till att integrera hållbarhet i förslagen till nya regionala program. Bedömningen bygger på de sju programområden som fått stöd vid flera tillfällen under hösten. Möjligheterna att integrera hållbarhet på ett bra sätt i programmen påverkas i stor utsträckning av vilka ingångsvärden regionerna har. De som redan från start har haft en tydlig tanke och ambition för hur hållbarhet ska integreras har också kommit längst i att hållbarhetsintegrera programmen. Som konstaterats tidigare har dock tidsramen gjort att viss återkoppling inte kunnat omhändertas. Det finns därför en möjlighet att en del av stödet kan komma till nytta senare när programområdena får sin feedback från EU-kommissionen och Regeringskansliet. En osäkerhet som kvarstår framöver är även osäkerheten kring budgetramar och andra processer som arbetet med Just Transition Fund (JTF), vilket flera programområden lyfter. Detta kan leda till sena förändringar av programmen som potentiellt kan påverka bland annat den röda tråden i programmen kopplat till hållbarhet.

Den samlade bilden från våra uppföljande samtal med regionerna är att stödet från Ramboll har bidragit till att säkerställa att hållbarhetsaspekter inte missas på något ställe utan finns integrerat i alla delar. Regioner upplever att texterna har blivit bättre, men att det är svårt att veta hur det påverkar integreringen i själva genomförandet av programmen. Då texterna är föremål för många omarbetningar finns viss oro för att bra resonemang ändå kan ha tagits bort i de revideringar som görs av programmen.

Under hösten har flera programområden fått lägga till särskilda mål under politiskt mål 2 i programmen, då det var ett krav som tillkom sent i programmeringsprocessen. Rambolls bild är att dessa regioner har gjort det på ett föredömligt sätt och tagit fram nya texter på kort tid. Vissa har kunnat dra nytta av de synergier som kan sägas finnas mellan politiskt mål 1 och 2, där insatser i politiskt mål 1 kan göras för att bidra till ett grönare och koldioxidsnålare Europa.

En sak som i begränsad utsträckning adresseras i programmen är analys av målkonflikter. Här är Rambolls bild att det finns en medvetenhet kring att olika målkonflikter finns och det har också diskuterats i flera möten med programområdena. Beskrivningar av målkonflikter tycks dock ha fått stå tillbaka för andra texter i programmen och det är inte heller helt tydligt var i programmen som målkonflikter och synergier borde

¹³ Regeringskansliet, 2019, Uppdrag att utveckla och stärka arbetet med hållbar utveckling inom det regionala tillväxtarbetet (N2019/02162/RTL)

beskrivas. Ett par regioner lyfter även vikten av att löpande analysera målkonflikter och hantera dem, och att det därför inte känns ändamålsenligt att resonera om enstaka målkonflikter i programmet.

SOCIAL HÅLLBARHET UPPLEVS SOM SVÅRT OCH SOM NÅGOT SOM IBLAND STÅR I KONFLIKT MED SMART SPECIALISERING OCH ANDRA HÅLLBARHETSDIMENSIONER

Miljömässig hållbarhet upplevs av många vara tydligt och relativt lätt att inkludera i programmen. Bland annat genom det särskilda fokuset inom politiskt mål 2. Ekonomisk hållbarhet lyfter flera regioner som det enklaste perspektivet att integrera. I slutseminariet med regioner och Tillväxtverket problematiserades dock att begreppet ofta tas för givet och att det inte finns en gemensam förståelse för vad ekonomisk hållbarhet innefattar.

Det hållbarhetsaspekter som regionerna upplevt som svårast att integrera är den sociala hållbarheten, även om vissa regioner upplever att det är något de har bra koll på och har jobbat med länge. Bland flera regioner finns det en osäkerhet kring vad social hållbarhet faktiskt innefattar i en regionalfondskontext och om det går att sätta likhetstecken mellan social hållbarhet och de enskilda perspektiven jämställdhet, mångfald, integration och icke-diskriminering. Det finns även osäkerheter kring hur de sociala dimensionerna ska integreras i programmen och vägas mot miljömässig och ekonomisk hållbarhet som av flera upplevs ligga mer i linje med regionalfondens syfte och inriktning.

En utmaning som ett par regioner vittnar om är hur avvägningar ska göras mellan att skapa inkluderande program och samtidigt arbeta med smart specialisering och utveckling av regionala styrkeområden. Särskilt för programområden med mindre budget finns utmaningar att å ena sidan skapa inkluderande program och å andra sidan använda medlen på ett effektivt sätt, där det kompletterar annan finansiering.

Det tycks även finnas en otydlighet kring hur exempelvis mångfald och inkludering kan följas upp, vilket lyfts både i dialog med regioner och under slutseminariet. I enstaka regioner har det därför diskuterats huruvida det är ändamålsenligt att formulera mål och önskade effekter för perspektiv som mångfald, om det inte går att följa upp hur exempelvis stöd fördelas till personer med utländsk bakgrund. Här ser Ramboll ett stort behov av att förtydliga vilken typ av uppföljning som kan göras på ett effektivt sätt i enlighet med GDPR, så att det inte blir ett skäl till att *inte* inkludera olika intersektionella perspektiv i programmen.

PROGRAMTEORI OCH INTERVENTIONSLOGIK SOM VERKTYG HADE KUNNAT BIDRA TILL EN MER SYSTEMATISK INTEGRERING

Inför programmeringsarbetet som inleddes under våren har regionerna, Tillväxtverket och andra myndigheter arbetat med programteori som verktyg för att förtydliga insatser, resultat och effekter i regionalfonden. Arbetet har legat till grund för att svara mot EU-kommissionens krav på en tydlig interventionslogik för regionalfundsprogrammen 2021–2027. I Tillväxtverkets instruktion till regionerna tydliggörs att programmen ska ha en tydlig interventionslogik som innehåller olika resultatkedjor som definierats.

Figur 3. Interventionslogik med resultatkedja enligt Tillväxtverkets instruktion till programmen.

Rambolls bild är att instruktionen haft varierande genomslag i de olika programområdena, där vissa har arbetat fram väldigt tydliga interventionslogiker medan andra programområden i mindre utsträckning har anammat tänket från början. Den främsta förklaringen till detta är tidsbrist och merparten av programområdena har utvecklat tydliga interventionslogiker under höstens gång. I de programområden där det funnits en tydlig interventionslogik och resultatkedjor tidigt i processen har förutsättningarna att genomgående integrera hållbarhet varit bättre. När det till exempel har funnits tydligt formulerade effekter och tydliga exempel på insatser kopplat till valda resultatkedjor blir det möjligt att säkerställa att hållbarhet också är en integrerad del, och inte bara något som behandlas som ett horisontellt perspektiv vid sidan av programmets huvudsakliga intentioner och mål. Det bidrar också till att göra hållbarhet till något mer konkret, när det appliceras på specifika resultatkedjor och avsedda effekter.

Rambolls uppfattning är att en mer utbredd användning av interventionslogik som verktyg hade kunnat skapa ännu bättre förutsättningar för att hållbarhetsintegrera programmen. Det hade också varit en fördel om regionerna haft möjlighet att arbeta mer med att grafiskt visualisera sin interventionslogik innan programmen började skrivas. Detta skulle skapa en tydligare överblick över programmens prioriteringar och inriktning som sedan kan fördjupas i text i ett senare skede.

EN TYDLIGARE OPERATIONALISERING AV HÅLLBARHETSBEGREPPET SKULLE BIDRA TILL EN TYDLIGARE OCH MER ENHETLIG INTEGRERING

En reflektion från processen är att programmen ser väldigt olika ut och att instruktioner, krav och rubriker i programmen har tolkats på olika sätt. Till exempel varierar det i kapitel 2 hur respektive särskilt mål beskrivs. Vissa regioner beskriver en tydlig resultatkedja med utmaningar, effekter på olika lång sikt, prestationer och interventioner. Andra programområden beskriver det särskilda målet i löptext och sen interventioner under respektive resultatkedja, men där det är svårare att följa vilka effekter som programmet ska bidra till och när. Rambolls reflektion är att programmen skulle kunna bli tydligare och mer enhetligt utformade om det fanns stödfrågor kopplat till programmens olika avsnitt. Frågorna skulle bidra till att tydliggöra var och hur olika delar av interventionslogiken och valda resultatkedjor ska beskrivas i programmen.

Genom denna typ av stödfrågor skulle även förutsättningarna att integrera hållbarhet stärkas. Dels genom att interventionslogiken blev tydligare i alla program, dels genom att stödfrågorna skulle kunna inkludera hållbarhetsaspekterna.¹⁴ Stödfrågorna skulle då bli ett sätt att operationalisera vad som avses med hållbarhet och komplettera det PM om hållbar utveckling som Tillväxtverket tagit fram. Stödfrågorna skulle också kunna delas upp i ska-frågor och bör-frågor. Där programmen måste ge svar på alla ska-frågor för att svara upp mot regeringens och Tillväxtverkets styrning, medan bör-frågorna snarare kan användas som ett stöd för att integrera hållbarhet med en högre ambitionsnivå.

POTENTIAL FÖR EFFEKTIVARE OCH MER GEDIGEN INTEGRERING GENOM ATT DRA NYTTA AV BEFINTLIG KUNSKAP OCH STATISTIK

Inom ramen för processtödet har vi lämnat förslag på hur olika hållbarhetsaspekter kunnat stärkas i programskrivningarna. Återkopplingen har innefattat både förslag på vilken typ av resonemang som kan föras, samt förslag på underlagsrapporter och statistik som kan användas för att argumentera för de prioriteringar som görs. I vissa fall hade det behövts mer omfattande analyser eller beställning av statistik för att kunna underbygga resonemang om utmaningar och behov i kapitel 1 av programmen. Flera program hade exempelvis kunnat ha en starkare argumentation kring hur jämställdhet ska hanteras i programmen om det gick att hänvisa till könsuppdelad statistik över hur stöd fördelats mellan kvinnor och män historiskt i regionalfonden och genom att beskriva hur företagandet ser ut i olika grupper.

Rambolls bild är att det finns en stor kunskapsbas i form av tidigare rapporter, forskning och statistik som är framtagna av Tillväxtverket, andra myndigheter, forskare och konsulter som inte använts fullt ut. En förklaring till detta är sannolikt att det under en pressad tidplan är svårt för enskilda regioner att söka upp och göra en värdering av vilka rapporter som kan användas i programmeringsarbetet. En annan utmaning som lyftes i slutseminariet med regioner och Tillväxtverket är att tillgång till vissa data och statistik kostar pengar att få fram.

I framtida processer ser Ramboll att flera av de myndigheter som varit utpekade i att stötta i programmeringsarbetet skulle kunnat bistå med ett ännu mer konkret stöd till regionerna i form av att tillgängliggöra kunskap och exempelvis sätta ihop statistikpaket per politiskt mål som regionerna kan använda sig av i skrivarbetet. Underlagen skulle kunna användas för att motivera valda prioriteringar och samtidigt fungera som en benchmark mot andra regioner eller användas för att illustrera inomregionala skillnader i NUTS II-området. Denna typ av underlag skulle också kunna bidra till mer enhetliga och jämförbara program. Några exempel på uppföljningsdata och statistik som skulle kunnat användas i programmeringsarbetet presenteras i tabellen nedan.

Tabell 1. Exempel på olika typer av data och statistik som skulle kunna användas i programmen och hur.

Underlag	Hur de skulle kunna användas i programmet

¹⁴ I kapitel 4, avsnitt 4.1 ges exempel på frågor som skulle kunna användas som stöd.

Fördelning av stöd mellan kvinnor och män i regionalfonden under innevarande programperiod (utifrån högsta befattningshavare)	Uppgifterna skulle kunna användas för att föra ett resonemang om hur väl regionalfonden historiskt lyckats nå ut till företag som drivs av kvinnor respektive män. Detta skulle kunna fungera som en baslinje för nästa programperiod där programmen kan formulera en tydlig, men realistisk målsättning över hur de vill att stödet ska fördelas i nästa programperiod.
Statistik över... <ul style="list-style-type: none"> • Branschstrukturen i programområdet • Företagande i olika grupper¹⁵ • Nyföretagande i olika grupper¹⁶ • Sysselsättning i olika grupper • Utbildning och utbildningsnivå i olika grupper 	Genom att i programmen inkludera denna typ av statistik i beskrivning av behov och utmaningar möjliggörs för resonemang om hur förutsättningarna ser ut att fördela stöd jämnt mellan kvinnor och män och att inkludera personer med olika bakgrund. Det kan också vara ett stöd för att föra ett resonemang om behov och potential att främja entreprenörskap i olika grupper. <p>En försvårande faktor är dock att det inte alltid är funktionellt att analysera branscher, utan att det är områden som smart specialisering som är styrande i programmen.</p>

3.3 Implementering utgör en stor utmaning i arbetet framåt

När programmen är färdigställda tar implementeringen vid, den fas där programmens visioner, mål och valda interventioner ska realiseras genom praktiska insatser och projekt. Nedan presenteras Rambolls slutsatser och lärdomar kopplat till den framtida *implementeringen* av programmen.

STORT BEHOV AV ÖVERBRYGGNING MELLAN PROGRAMMERINGSARBETET OCH ARBETET MED ATT GENOMFÖRA PROGRAMMEN

När programmen är framtagna finns en uppenbar risk att dess praktiska insatser hamnar för långt ifrån högt uppställda ambitioner i programmen, exempelvis avseende hållbarhet. Det finns därför ett stort behov av överbrygning mellan programmeringsarbetet och programmens genomförande. Det behövs verktyg och metoder för hållbarhetssäkring av processerna kopplat till genomförandet av ERUF, men även ESF och andra fonder. Detta är ett arbete som enligt regionerna bedrivs delvis inom ramen för arbetet med Vägar till hållbar utveckling, och där exempelvis Region Kronoberg har utvecklat verktyg för hållbarhetssäkring.¹⁷

För att lyckas med överbrygningen beskriver regionerna även ett behov av att säkerställa bred förankring av programmets innehåll och ambition, både internt hos regionerna och hos olika regionala nätverk och potentiella projektägare. Bland annat i syfte att förmedla den definition/hållbarhetsansats som programområdet använder sig av. På så sätt skapas förutsättningar för ett större samförstånd kring vilken typ av insatser som är relevanta för programområdet samt hur dessa kan bidra till hållbarhet. I förankringsarbetet kan det även vara viktigt att försöka nå nya aktörer, för att bredda "utbudet" av potentiella projektägare som i sin tur kan bidra med nya infallsvinklar, kunskaper och som förhoppningsvis kan driva hållbarhet i projekten ur ett mer holistiskt perspektiv. Det handlar således både om att få fram bra aktörer som söker om projekt, och mekanismer för att garantera hållbara projekt.

Under slutseminariet med Tillväxtverket och regionerna lyftes även behovet av ett nationellt processtöd även under genomförandet. Det framkommer även önskemål om att samma typ av process som genomförts under programmeringen görs under själva genomförandet av programmen, där Regeringskansliet, myndigheter och regioner ingår. Det framkommer också att andra myndigheter än Tillväxtverket behöver få uppdrag, incitament och styrning för att de fortsatt ska bidra i genomförandet av den nya regionalfondsperioden.

DET SAKNAS EN GEMENSAM FÖRSTÅELSE FÖR BETYDELSEN AV SKRIVNINGAR I PROGRAMMEN

Ramboll noterar att det saknas en gemensam förståelse för betydelsen, eller "tyngden" av skrivningar i programmen avseende hållbarhet. På Tillväxtverket finns en stark uppfattning om att skrivningarna i programmen har stor betydelse för vilka utlysningar som sen genomförs. Bland regionerna finns det på vissa håll en uppfattning om att hållbarhet till stor del är något som integreras på projekt- snarare än programnivå, och att det därmed finns fördelar i program som är bredare och mer allmänt hållna. Syftet med de bredare programmen skulle vara att inte skriva fast sig i insatser som sedan är svåra att realisera. Mer allmänt hållna

¹⁵ Tillväxtverket har statistik över hur det ser ut bland kvinnor och män som är födda i Sverige och som har utländsk bakgrund.

¹⁶ Tillväxtanalys har statistik över hur det ser ut bland kvinnor och män samt i olika åldrar.

¹⁷ <https://www.regionkronoberg.se/gronakronoberg/arbetsmetod/hallbarhetssakring/>

programtexter kan av samma skäl även underlätta politisk förankring i regionerna, vilket kan vara ett attraktivt alternativ i en därtill starkt tidspressad process.

Det finns dock fler exempel på programområden som har en tydlig uppfattning och ambition om att prioriteringar och programtexter spelar en viktig roll för integreringen av hållbarhet. Ett programområde beskriver att deras insatser egentligen ryms inom politiskt mål 1, men att de även valt att ha med politiskt mål 2 för sitt viktiga symbolvärde och tydligt visa på ambitionen mot en grön omställning. Det finns även exempel på regioner som planerar för att ta fram tydliggörande handlingsplaner där hållbarhet operationaliseras. Handlingsplaner som bryter ned hur målbilden i programmen ska realiseras och konkretiserar vilka typer av exempelvis utlysningar som behövs och vilka andra stödinsatser som behövs för att projektägare ska kunna bidra till intentionerna i programmet.

Att det saknas en gemensam förståelse för betydelsen av skrivningarna i programmen är emellertid fortsättningsvis ett problem enligt Ramboll, eftersom programmen därmed struktureras och skrivs på så pass olika sätt att implementeringen av programmen påverkas. Risker finns, liksom föregående programperiod, att det även fortsättningsvis läggs en oproportionerligt stor förhoppning om att hållbarhet löser sig på projektnivå, snarare än att programmen tydligt sätter upp ramar och ställer tydliga krav på hållbarhet. I slutseminariet med Tillväxtverket och regionerna konstateras dock att skrivningarna i programmen är en viktig förutsättning för att säkerställa att hållbarhetsaspekterna är med, och att det lägger grund för en tydlighet i genomförandet.

BEHOV AV SAMSYN OCH GEMENSAM FÖRSTÅELSE FÖR HÅLLBARHET INOM ORGANISATIONER OCH I HELA STYRKEDJAN

Ett tydligt behov som lyftes under slutseminariet var även vikten av en större samsyn nationellt kring hållbarhetsbegreppet, hur det ska definieras och vilken typ av insatser som bör kunna få finansiering. För att lyckas med hållbarhetsintegrering krävs en samsyn och förståelse om att hållbarhet ska vara i fokus och en utgångspunkt, genom hela styrkedjan ned till de aktörer som driver projekt. Det finns en enighet om att hållbarhetsintegreringen inte bara ska läggas på de enskilda projekten.

En utmaning som konstaterades var att det inte är säkert att alla aktörer har samma bild av hållbarhet, förståelse för olika begrepp och hur styrande krav på hållbarhet ska vara. I slutseminariet konstaterades att det behövs ett gemensamt språk, gemensam logik för hållbarhet och vad det betyder i olika delar av processen. Det behöver även förtydligas hur målkonflikter ska analyseras och hanteras. Denna samsyn behöver i sin tur konkretiseras och omsättas i utlysningstexter och riktade utlysningar samt omsättas till tydliga nyttor för företag och andra aktörer som är målgrupp för regionalfonden.

I seminariet framkom att Tillväxtverket har en viktig roll i att definiera de tre hållbarhetsaspekterna och vad de innebär för regionalfonden och att se till att hållbarhet diskuteras på alla nivåer i genomförandet av regionalfonden. Regionerna har i sin tur en viktig roll i att säkerställa en gemensam målbild och politisk enighet inom regionen, säkerställa att kunskap om hållbarhet sprids bland relevanta aktörer i regionen, synliggöra målkonflikter och göra prioriteringar.

FRAMÖVER BEHÖVS HÅLLBARHETSKOMPETENS PÅ TILLVÄXTVERKET REGIONALA KONTOR OCH TYDLIG INTEGRERING AV HÅLLBARHET I BEDÖMNINGAR AV PROJEKT

För att lyckas med att omsätta de ambitioner som beskrivs i programmen lyfter flera regioner vikten av att det finns tillgång till kompetens om hållbarhetsaspekterna på Tillväxtverket regionala kontor, som är de som kommer att utlysa medel och handlägga projekten. Ramboll delar bilden att detta är en framgångsfaktor, där det är särskilt viktigt att det finns en fördjupad förståelse för intentionerna formulerade i programmen. Därtill behövs en förståelse för hur intentionerna konkret ska omsättas i handläggningen av utlysningar och projekt. I slutseminariet med regionerna och Tillväxtverket lyftes ett behov av att ha gemensamma utbildningar med handläggare på regionerna och Tillväxtverket för att säkerställa samsyn kring hållbarhetsintegreringen.

Något som diskuterats tillsammans med ett par programområden är hur bedömningskriterier kan och bör formuleras för att projektansökningar ska kunna prioriteras och väljas bort på grundval av hur väl de svarar mot den hållbarhetsambition som finns i programmen. För att lyckas med detta ser Ramboll att det är viktigt att säkerställa att kriterierna svarar just mot den övergripande målbilden kopplat till hållbarhet, och inte reduceras till enklare krav kopplat till enskilda hållbarhetsdimensioner, till exempel könsfördelning i

projektorganisationen. Ett par regioner lyfter även behovet av att se över mallar för projektansökningar och rapportering, vilket Ramboll ser bör överensstämma med de bedömningskriterier som formuleras och den uppföljning som behöver göras för att löpande kunna följa hur programmen levererar på deras hållbarhetsambition. I slutseminariet lyftes ett frågetecken kring huruvida detta ligger på regionerna eller Tillväxtverket att ta fram. Behovet av mallar beskrivs även närmare i avsnitt 4.2.

ARBETE PÅGÅR FÖR ATT INTEGRERA HÅLLBARHET I NYPS OCH MIN ANSÖKAN

Parallellt med att Ramboll har stöttat regionerna har Tillväxtverket arbetat under hösten med att utveckla och förbättra urvalskriterier och uppföljning av hållbarhetsaspekter i nästa programperiod. Arbetet fortsätter under 2021 och är en del av det uppdrag som Tillväxtverket har att förbereda inför programperioden 2021–2027.¹⁸ Med arbetet vill Tillväxtverket ta ett helhetsgrepp genom att lämna ett förslag på hur utlysningar, urvalskriterier och uppföljning ska ske i systemen NYPS och Min ansökan.

I det slutseminarium som genomfördes med Tillväxtverket och regionerna lyftes behovet av att säkerställa att hållbarhet blir en integrerad del i NYPS och Min ansökan. Till exempel genom att i Min ansökan inkludera frågeformulär med hjälptexter som stödjer hållbarhetsintegrering, anpassa uppföljning i NYPS så att hållbarhetsaspekter följs upp och att harmonisera uppföljning av regionalfonden och regionala utvecklingsmedel via anslag 1:1.¹⁹ För att säkerställa uppföljning av hållbarhetsaspekterna lyftes ett behov att gå längre än EU-kommissionens indikatorer, till exempel genom att följa upp fördelning av stöd mellan kvinnor och män.

INTEGRERINGEN AV HÅLLBARHET BEHÖVER BALANSERA KRAVSTÄLLNING OCH STÖD

I det slutseminarium som hölls tillsammans med Tillväxtverket och regionerna framkom att administration är en stor utmaning i regionalfonden, och att ökade krav på hållbarhet riskerar att öka den administrativa bördan för projektägare. Det finns således ett behov av att balansera de ökade kraven med stöd för att höja kompetensen bland projektägare, genom tydliga och enkla stöd för att integrera hållbarhet. Det kan röra sig om mallar och verktyg som hjälper projektägarna att hållbarhetsintegrera sina projekt. I slutseminariet framkom att både regionalt utvecklingsansvariga och Tillväxtverket har en viktig roll i att se till att detta kommer på plats. För att lyckas med ett bra stöd till projektägare ser Ramboll ett behov av att fördjupa analysen och definiera vad potentiella projektägare behöver för att kunna ta fram projektansökningar som ligger i linje med programmets ambitioner. Vilka konkreta underlag, kunskap och stöd behöver de? Här finns regioner som exempelvis nämner att det kan behövas guider eller stöd till projektsökande för att göra förväntningar och krav på projekten tydligare, avseende hållbarhet och de ambitioner som finns i programmen. Det kan även följas av tydligare och matchande hänvisningar i själva ansökningsformuläret. Det kan också handla om att genomföra kunskapshöjande insatser till projektägare.

I seminariet lyftes det projektstöd som funnits för projekt inom socialfonden (ESF) som ett framgångsrikt exempel och att det kan finnas behov av motsvarande stöd i regionalfonden framöver. Rambolls bild från tidigare utvärderingar av regionalfonden är att det historiskt funnits gott om medel för projekt, särskilt i vissa programområden, medan det i begränsad utsträckning funnits olika typer av stöd för att exempelvis hjälpa projekten att ta fram en projektlogik som tydligt inkluderar hållbarhet redan i ansökningsfasen.

¹⁸ Regeringskansliet, 2020, Uppdrag att förbereda programperioden 2021–2027 för Europeiska regionala utvecklingsfonden inom målet Investering för sysselsättning och tillväxt inom EU:s sammanhållningspolitik (N2020/00894/RTL)

¹⁹ Här avses Budgetpropositionen, Utgiftsområde 19 Regional utveckling, Anslag 1:1 Regionala tillväxtåtgärder.

4. ETT SAMLAT RAMVERK FÖR INTEGRERING AV HÅLLBARHET I REGIONALFONDEN

För att lyckas med integreringen av hållbarhet i regionalfonden och motsvarande program ser Ramboll ett behov av att bryta ned hållbarhetsintegreringen i olika beståndsdelar. En utmaning är att hållbarhetsintegrering kan betyda olika saker och det finns ingen gemensam bild av vad det faktiskt innefattar. Detta skapar problem då det finns en risk att personer pratar om olika saker och på ett sätt som gör det svårt att omsätta goda intentioner till konkret arbete i praktiken.

Figuren nedan illustrerar en modell som syftar till att förtydliga olika beståndsdelar i ett arbete med att hållbarhetsintegrera program likt regionalfonden. Hållbarhetsintegreringen kan sägas ske på olika nivåer, från en övergripande målbild till processer och arbetssätt som understödjer integreringen, kravställning och styrning av de projekt som finansieras till vad som mynnar ut i hållbarhetsintegrerade projekt som bidrar till den övergripande målbilden. Modellens olika beståndsdelar beskrivs i efterföljande avsnitt.

Figur 4. Hållbarhetsintegrering på olika nivåer.

4.1 Hållbar utveckling som övergripande mål för programmen

Den första typen av hållbarhetsintegrering är den där hållbar utveckling sätts i centrum och som det övergripande målet för program likt regionalfonden. Detta ligger väl i linje med den inriktning som getts till politikområdet, där det nya riksdagsmålet anger att insatser inom regional utveckling ska bidra till en hållbar utveckling i hela landet. Denna typ av hållbarhetsintegrering är komplex och innebär att hållbarhet inte går att behandla som en separat fråga eller enbart ett horisontellt perspektiv. Således skiljer sig detta angreppssätt från hanteringen under programperioden 2014–2020, där hållbarhet kokades ned till tre horisontella perspektiv som de enskilda projekten skulle förhålla sig till.²⁰

Att istället ha hållbar utveckling som mål ställer stora krav på att analysera, förstå och definiera de samhällsutmaningar som fonder som regionalfonden behöver adressera. Komplexiteten ökad även av att regionalfonden främst är ett finansieringsverktyg för att realisera regionala utvecklingsstrategier och nationella strategier, som därför också behöver ha hållbar utveckling som mål för att allt ska hänga samman.

För att till fullo förstå behoven och aktuella samhällsutmaningar behöver de definieras i samverkan med aktörer från olika sektorer, med olika roller och perspektiv. Utifrån definierade behov och utmaningar behöver en målbild och önskade effekter formuleras. I formuleringen av dessa är det särskilt viktigt att analysera de många inbyggda målkonflikter som finns i hållbarhetsbegreppet och att ytterst balansera dessa.

²⁰ Perspektiven är miljö, mångfald och jämställdhet. <https://tillvaxtverket.se/vara-tjanster/guider-och-vagledningar/handbok-for-eu-projekt/ansoka/sa-bedomer-tillvaxtverket-er-ansokan/hallbarhetsaspekter.html>

Detta angreppssätt innebär vidare att det som i många fall pekas ut som mål för regionalfonden som forskning och innovation, konkurrenskraft bland SMF och digitalisering enbart är verktyg för att bidra till den övergripande målbilden om en hållbar utveckling. För att utforma program för en hållbar utveckling handlar det därför snarare om att identifiera vilka av dessa verktyg som behövs för en hållbar utveckling samt vilka specifika interventioner som behövs.

I tabellen nedan ges exempel på frågor som kan användas för att utveckla en interventionslogik som sätter hållbarhet i fokus. För att säkerställa att interventionslogiken tar sin utgångspunkt i behoven bör frågorna hanteras i den ordning som de presenteras.

Tabell 2. Exempel på frågor för att ta fram en interventionslogik med hållbarhet i fokus.

Del i en interventionslogik och frågeställningar för att definiera de olika stegen	
Behov/problem	Identifiering av vilka hållbarhetsutmaningar som programmet ska adressera <ul style="list-style-type: none"> • Vilka är de främsta hållbarhetsutmaningarna i programområdet utifrån målen i Agenda 2030? Vilka av dessa mål har särskild relevans för regionalfonden? • Vilka delmål i Agenda 2030 ska programmet bidra till? Vilka delmål kan programmet eventuellt påverka negativt?
	Fördjupning kring de främsta hållbarhetsutmaningarna <ul style="list-style-type: none"> • Vilket är det huvudsakliga problemet kopplat till hållbarhet som ska lösas? • Vad orsakar problemet? Vilka är de grundläggande orsakerna till att huvudproblemet existerar? • Vilka konsekvenser får problemet för individer, företag och regionen? Vem drabbas av problemet?
Effekter	Formulering av effekter utifrån hållbarhet <ul style="list-style-type: none"> • Hur kan önskade effekter på olika lång sikt formuleras med utgångspunkt i de hållbarhetsutmaningar som definierats? • Vilken förändring ska kunna observeras efter programmets slut?
	Analys av målkonflikter och synergier <ul style="list-style-type: none"> • Vilka målkonflikter finns i formulerade effekter? Vem gynnas och vem drabbas? • Vilka möjliga synergier finns mellan olika behov/problem? Hur kan integreringen av flera hållbarhetsperspektiv bidra till ökad måluppfyllelse? • Vilka justeringar behöver vi göra i programteorin för att hantera målkonflikter och stärka synergier?
Interventioner	Analys av behov av insatser och aktiviteter <ul style="list-style-type: none"> • Vad behöver insatser i programmet fokusera på för att bidra till identifierad behovsbild och formulerade effekter? • Hur integrerar vi hållbarhet i styrning och genomförande av programmet? T.ex. i utlysningar och bedömning av projekt samt i uppföljning.

Processen ovan kan också liknas vid det ramverk som finns framtaget för utveckling av innovationspolicy som fokuserar på missions för att bidra till Agenda 2030, som pekar ut en process i sex steg för att definiera missions som bidrar till Agenda 2030.²¹ Denna typ av angreppssätt ligger väl i linje med de ambitioner som både Tillväxtverket och regionerna gett uttryck för under programmeringen och i rapportering av tidigare regeringsuppdrag.²² Att lyckas med denna typ av hållbarhetsintegrering ställer krav på att det finns tid och resurser till att arbeta fördjupat med de föreslagna frågeställningarna, samt att arbetet görs i bred samverkan.

4.2 Arbetssätt och processer för att säkerställa integrering av hållbarhet i genomförande av programmen

För att säkerställa att den framtagna målbilden om hållbar utveckling realiserar krävs i ett nästa led att det finns arbetssätt och processer som understödjer att hållbarhet blir en integrerad del av genomförandet av programmen. För att säkerställa ett ändamålsenligt arbetssätt kan det även här behövas en analys av vad som utgjort utmaningarna och hindren tidigare för att integrera hållbarhet och vad som behövs för att säkerställa

²¹ Miedzinski, M., Mazzucato, M. and Ekins, P. (2019). A framework for mission-oriented innovation policy roadmapping for the SDGs

²² Tillväxtverket, 2020, Slutrapport, Förslag på hur hållbarhetsarbetet inom den regionala tillväxtpolitiken kan stärkas, N2018/04488/RTS

genomförandekapacitet bland olika aktörer. Exempel på arbetssätt och processer där hållbarhet bör vara ett viktigt perspektiv kan vara följande:

-

Handlingsplan: En plan som bryter ned hur målbilden i programmen ska realiseras. Till exempel genom att konkretisera vilka typer av utlysningar som behövs, vilka utmaningar eller behov som är mest angelägna att adressera, vilka aktörer som behöver mobiliseras för att svara mot identifierade behov och vilka andra stödinsatser som behövs för att projektägare ska kunna bidra till intentionerna i programmet. Handlingsplanen bör med fördel hållbarhets säkras enligt de metoder och arbetssätt som utvecklas inom ramen för projekten i Vägar till hållbar utveckling. Handlingsplanen bör också ses som ett levande dokument som uppdateras utifrån de behov och utmaningar som uppstår under programperioden och som därigenom säkerställer att den samlade projektportföljen bidrar till en hållbar utveckling.
-

Mobiliseringsarbete: Aktiviteter för att mobilisera aktörer kring de prioriteringar, mål och utmaningar som definierats i programmen som kan driva projekt. En viktig del i mobiliseringsarbetet är även att förankra och skapa förståelse för den hållbarhetsansats som programmet har för att säkerställa att projekten ligger i linje med programmets intention.
-

Kompetensutveckling: För att lyckas med hållbarhetsintegreringen är det viktigt att inte ta för givet att olika aktörer och funktioner förstår den hållbarhetsansats som formulerats i programmen och hur dessa ska omsättas i genomförandet. Ramboll ser därför ett behov av initial kompetensutveckling av exempelvis handläggare på Tillväxtverket och andra relevanta funktioner som är involverade i arbete med utlysningar, bedömningar av projekt och handläggning av beviljade projekt. Den initiala kompetensutvecklingen kan med fördel följas av återkommande kompetensutvecklingstillfällen där deltagarna får möjlighet att diskutera och reflektera kring utmaningar och goda exempel på hur hållbarhet kan integreras.
-

Utlysningstexter: Med utgångspunkt i programmet och handlingsplanen behöver utlysningstexter formuleras som ligger i linje med den interventionslogik som är framtagen för programmet. Genom mer riktade utlysningar som tar sin utgångspunkt i tydligt definierade utmaningar och behov i programmen skapas förutsättningar för projekt som faktiskt ligger i linje med den hållbarhetsambition som beskrivs i programmet. Utlysningstexten är också ett viktigt verktyg för att förmedla den målbild som finns i programmen samt ge exempel på insatser som behövs för att bidra till en hållbar utveckling i linje med programmen.
-

Bedömningskriterier: I bedömningar av projektansökningar behöver målbilden kopplat till hållbarhet operationaliseras i tydliga kriterier för urval av projekt. I utformning av bedömningskriterier behöver hänsyn särskilt tas till den övergripande intentionen med programmet och inte begränsa urvalskriterier till enklare former av hållbarhetsintegrering som riskerar att prioritera bort projekt med potential. Urvalet av projekt ställer stora krav på kompetens och förståelse för hållbar utveckling som mål hos de som handlägger projektansökningarna.
-

Mallar för ansökan och rapportering: För att säkerställa att hållbarhet blir en integrerad del bör mallar för projektansökningar och rapportering anpassas så att de styr projektägare till att integrera hållbarhet. Det kan röra sig om att efterfråga beskrivningar av hur projektet bidrar till programmets avsedda effekter och målbild och att styra hur uppföljningen ser ut så att den ger ett underlag för att följa upp aggregerat hur den samlade projektportföljen bidrar till hållbarhet i linje med programmet.
-

Uppföljning: Om hållbar utveckling är målet med programmet krävs att det finns en uppföljning som kan användas för styrning, prioritering och utvärdering. För att lyckas med detta krävs sannolikt olika typer av uppföljning. Det kan röra sig om uppföljning av enskilda hållbarhetsaspekter, till exempel hur stöd fördelas mellan kvinnor och män (baserat på högsta befattningshavare i företag som får stöd) och i en bredare bemärkelse, till exempel vilka mål i Agenda 2030 som den samlade projektportföljen bidrar till.

I utveckling av arbetssätt och processer för att säkerställa integreringen av hållbarhet finns ett stort behov att tydliggöra roll- och ansvarsfördelning mellan olika funktioner på Tillväxtverket och regionerna. Inte bara för

att skapa en tydlighet kring vem som ansvarar för vad, utan också för att synliggöra hur olika aktörer och funktioner bidrar till att säkerställa hållbarhetsintegrerade program. Bilden från Rambolls uppdrag är att detta inte är tydligt för regionerna i dagsläget.

4.3 Styrning och kravställning av projekten

Den sista typen av hållbarhetsintegrering handlar om den styrning och kravställning som görs av projekten som finansieras. Denna typ av hållbarhetsintegrering är den som kan sägas ligga närmast det angreppssätt som präglat programperioden 2014–2020, även om kraven och styrningen i begränsad utsträckning hjälpt projekten med *hur* hållbarhet ska integreras. I programperioden 2014–2020 var det upp till projekten att själva identifiera vilka av de tre hållbarhetsaspekterna som de skulle bidra till, och sedan komma fram till vad som behövde göras konkret för att bidra till hållbarhetsaspekterna.

Förslaget nedan understryker snarare programnivåns ansvar att säkerställa att det finns en portfölj av projekt som svarar mot identifierade behov och bidrar till beskrivna effekter i programmen (i enlighet med den interventionslogik som beskrivs i avsnitt 4.1). Således ska det inte behöva vara upp till varje enskilt projekt att beskriva långtgående planer på hur samtliga hållbarhetsaspekter ska användas som verktyg för att nå målen. Rambolls erfarenhet från föregående programperiod är snarare att långtgående krav på alla projekt att integrera alla perspektiv snarare urvattnar innebörden av att arbeta med hållbarhet och att det då inte görs alls.

Mot bakgrund av ovan beskriven problematik kan det vara bättre att skikta kraven i grundläggande krav som alla projekt måste svara mot och mer ambitiösa krav där så är lämpligt. Den grundläggande nivån kan sägas vara ett antal hygienfaktorer som samtliga projekt behöver tillgodose, och där det inte är möjligt att avfärda med argument om att hållbarhetsaspekterna inte är relevanta i det specifika projektet. I tabellen nedan beskrivs exempel på grundläggande krav.

Tabell 3. Möjliga grundläggande krav att ställa på projekt som får finansiering.²³

Grundläggande nivå – kravställning på alla projekt för att beakta hållbarhet	
	Projektet behöver uppge vilket/vilka mål i Agenda 2030 som det bidrar till och vilka mål de potentiellt kan ha en negativ inverkan på.
	Projektet ska arbeta i enlighet med gällande riktlinjer och policyer som projektägarens organisation har på plats. Exempelvis miljöpolicy, jämställdhetspolicy och policy för icke-diskriminering.
	Projektet ska i sin interna projektorganisation sträva efter en jämn könsfördelning och möjlighet att påverka projektets inriktning och resultat.
	Projektet ska arbeta aktivt för att nå ut till representanter i målgruppen med olika bakgrund, kön, ålder och geografi. Till exempel genom att göra anpassningar i sin externa kommunikation och marknadsföring. Utveckling av stödstrukturer och infrastruktur/miljöer bör ske med olika typer av företagare/individer i åtanke.
	Projektet ska följa upp könsfördelning inom projektorganisationen och deltagande företag/individer som får stöd (målgruppen).
	Projektet ska säkerställa att det finns tillgång till kompetens om de olika hållbarhetsaspekterna i projektorganisationen, t.ex. genom rekrytering av särskilda kompetenser eller genom kompetensutveckling.

Genom de grundläggande kraven kan Tillväxtverket och regionerna även säkerställa att relevant uppföljningsdata samlas in för projekten som kan användas för prioritering och portföljstyrning samt utvärdering. Utöver de grundläggande kraven som ställs på alla projekt kan det vara lämpligt att ställa mer långtgående krav på projekt med en viss inriktning och/eller budget. Beroende på hur nischade utlysningar görs kan det handla om att ställa mer långtgående krav på projekt som utlyses för att adressera en viss utmaning beskriven i programmet eller att projekt av en viss storlek i sin uppstartsfas bör göra en fördjudad

²³ Tabellen bygger delvis vidare på de förslag som presenterades i Ramboll på uppdrag av Tillväxtverket, 2018, Utvärdering av nio program Regionala utvecklingsfonden, Tematiskt mål 1. Delrapport 2 om målet: stärka forskning, teknisk utveckling och innovation, rapport 0263

analys av hur olika hållbarhetsdimensioner eller mål i Agenda 2030 påverkas av projektets verksamhet. I tabellen nedan ges exempel på fördjupade krav att ställa på vissa projekt.

Tabell 4. Möjliga fördjupade krav att ställa på projekt som får finansiering.

Fördjupad nivå – kravställning på enskilda projekt för att beakta hållbarhet	
	Projektet utgår från en definierad samhällsutmaning och en tydlig interventionslogik i enlighet med 4.1.
	Formulering av specifika krav på projekt inom en viss utlysning eller som adresserar en specifik utmaning definierad i programmen.
	Kravställning på förstudier och projekt med en viss budget att göra en problem- och behovsanalys med utgångspunkt i en eller flera hållbarhetsaspekter
	Kravställning på projekt med en viss budget att göra en intersektionell analys av hur olika grupper påverkas av projektets verksamhet och resultat.

För att lyckas med hållbarhetsintegreringen behöver kraven på hållbarhet balanseras med olika former av stöd för hur projekten kan göra för att integrera hållbarhet på ett ändamålsenligt sätt. Det kan exempelvis röra sig om att ta fram en enkel och väldigt konkret guide för hur projekten ska integrera hållbarhet i projektets design och hur de ska arbeta med hållbarhetsaspekter i genomförandet av projektet. Det kan också vara en god idé att kartlägga och sprida goda exempel som kan inspirera och vägleda samt tillhandahålla kompetensutveckling till aktörer som söker och driver projekt.

5. REGIONERNAS UTVECKLING MOT HÅLLBARHETSINTEGRERADE PROGRAM

I följande kapitel sammanställs hur respektive programområde har arbetat med att integrera hållbarhet i programmen och vilken utveckling som skett under tiden för Rambolls metodstöd. Kapitlet grundar sig på Rambolls inledande behovs- och nulägesinventering av programområdena, kontinuerlig dialog med regionerna samt analys av, och feedback på utvecklade programtexter. Med utgångspunkt i den dokumentation som Ramboll sammanställt under metodstödet beskrivs varje programområdes utgångsläge och slutläge samt eventuella behov framöver.

5.1 Övre Norrland

Förslaget till regionalfondsprogram för Övre Norrland tas fram av Region Norrbotten och Region Västerbotten och omfattar tre politiska mål samt ett antal särskilda mål.

Politiskt mål	Särskilt mål
1: Ett smartare Europa genom innovativ och smart ekonomisk omvandling	Förbättra forsknings- och innovationskapaciteten och användningen av avancerad teknik
	Säkra nyttan av digitaliseringen för invånare, företag och myndigheter
	Förbättra de små och medelstora företagens tillväxt och konkurrenskraft
	Utveckla färdigheter för smart specialisering, strukturomvandling och entreprenörskap
2. Ett grönare och koldioxidsnålare Europa	Främja förnybar energi
	Utveckla smarta energisystem, smarta nät och smart lagring på lokal nivå
	Främja anpassning, riskförebyggande och motståndskraft mot katastrofer i samband med klimatförändringen
	Främja övergången till en cirkulär ekonomi
3. Ett mer sammanlänkat Europa genom förbättrad mobilitet och regional IKT-konnektivitet	Förbättra digital konnektivitet
	Utveckla ett hållbart, klimattåligt, intelligent, säkert och intermodalt TEN-T (väg)
	Utveckla hållbar, klimattåligt, intelligent och intermodal nationell, regional och lokal mobilitet, inklusive förbättrad tillgång till TEN-T samt gränsöverskridande mobilitet (järnväg)
	Hållbar multimodal mobilitet i Övre Norrland

UTGÅNGSLÄGE FÖR PROGRAMOMRÅDET

Enligt Rambolls behovs- och nulägesinventering har samtliga i programskrivningsgruppen för Övre Norrland fått information om Tillväxtverkets skriftliga stöd för hållbarhet. Innan regionerna tog del av metodstödet från Ramboll hade de fått stöd av Agenda 2030-samordnare på länsstyrelsen. Därtill hade Jämställdhetsmyndigheten i två omgångar gett synpunkter på programmet avseende jämställdhetsintegrering.

Vid tidpunkten för uppstart av Rambolls stöd hade programgruppen ännu inte pratat ihop sig om hållbarhetsintegrering i hela programmet. Hållbarhet lyftes därmed mer eller mindre starkt i texterna vid utgångsläget för stödet. Ansvariga personer för hållbarhetsuppdraget Väg till hållbar utveckling i Västerbotten och Norrbotten hade även hunnit skriva om utmaningar i regionen kopplat till hållbarhet i kapitel 1, varför hållbarhet vid uppstart var tydligare integrerat i kapitel 1 (programstrategi/utmaningar/politiska åtgärder) än kapitel 2 (prioriteringar).

Vid Rambolls inledande behovsinventering uttryckte programskrivarna ett stort behov av stöd både muntligt och skriftligt, främst i form av genomläsning av programutkastet och feedback avseende programmets integrering av hållbarhet i programmet som helhet och hur hållbarhet tydligare kunde användas som en

hävstång för omställning och utveckling i Övre Norrland. Som de främsta utmaningarna för att integrera hållbarhet beskrevs olika kunskapsnivåer hos programskrivare, perspektivträngsel samt ett begränsat textutrymme. Programskrivarna såg även särskilda behov av att lyfta inkludering och mångfald som potentialer för ökad innovation och ett diversifierat näringsliv, men även behov av stöd i att ställa om näringslivet till miljömässigt hållbart och samtidigt konkurrenskraftigt. Skribenterna hade inte haft fokus på att fördjupa analysen av målkonflikter, men det fanns insikt om att det finns flera målkonflikter i programmet/regionerna.

I dialog med programskrivarna har demografin i programområdet beskrivits som en central utmaning och prioritering för programmet, samt hur ett utvecklat arbete med framförallt sociala hållbarhetsaspekter (t.ex. integration) kan användas för att möta utmaningen. Vidare har indikatorer och uppföljning lyfts som viktigt. Det fanns önskemål om att förtydliga detta och föreslå egna indikatorer för att visa på förflyttning och styra programmet rätt. Programmet är stort med många prioriteringar och en splittrad budget.

Särskilt fokus för Rambolls metodstöd

- Säkerställa en röd tråd där hållbarhet är integrerat i alla delar av programmet/interventionslogiken
- Säkerställa att hållbarhet blir integrerat och styrande i programmet, så att det inte blir "som vi alltid har gjort"
- Stöd i val och utformning av relevanta indikatorer och uppföljning som säkerställer att hållbarhet är en viktig utgångspunkt för programmet. Utgår från regionernas förslag.

Stöd som getts

- Behovsinventering och framtagande av plan för metodstödet
- Skriftlig och muntlig feedback på programutkast i två omgångar
- Uppföljande möte för feedback, summering av processen och behov framåt

SLUTLÄGE

Rambolls bild att det under hösten har varit kort om tid för programskrivarna att hinna arbeta in Rambolls feedback i programmet, som är långt och omfattande. Programmet har många olika mål av väldigt olika karaktär som gör att det är ett mycket omfattande arbete att identifiera hur hållbarhet bör integreras i programmet som helhet. Programskrivarna bedömer att metodstödet som getts under hösten har varit användbart men med önskemål om att det skulle komma tidigare, så att det hade funnits möjlighet för Ramboll att följa regionernas arbete under en längre tid och löpande ge processtöd. Det finns även önskemål om att hållbarhet skulle vara en mer integrerad del i övriga programmeringsarbetet, till exempel på Programsynk.

Enligt regionerna själva har det varit svårt att integrera hållbarhet i ett så pass sent skede då allt redan var "färdigtänkt". Regionerna beskriver att det skett en förflyttning jämfört med föregående programperiod, hållbarhet integreras mycket tydligare nu med skarpare skrivelser. Svårast bedöms vara att få in vissa dimensioner av miljömässig hållbarhet, till exempel ekologi och biologisk mångfald. Ramboll har även stöttat programskrivarna i att stärka interventionslogiken i programmet, vilket beskrivs ha varit användbart och som Ramboll bedömer ha gett programmet en tydligare röd tråd, generellt och specifikt avseende hållbarhet.

BEHOV FRAMÖVER

Behov som beskrivs framöver för Övre Norrland är primärt att säkerställa kompetens och kunskap om hållbarhet och de olika perspektiven på olika nivåer i implementeringen av programmet. Det behöver tydligt kravställas på projekten att ha rätt kunskap, samt att de budgeterar och planerar för att integrera hållbarhetsaspekterna. Här kan behövas stöd kring hållbarhet till potentiella projektägare. Förhoppningen är att hållbarhet ska bli en integrerad del i alla projektaktiviteter, men att det inledningsvis kan vara bra att särskilt peka ut aktiviteter för integrering av hållbarhet.

En av regionerna reflekterar kring ett eventuellt behov av att begränsa användningen av olika begrepp, där det i vissa fall pratas om hållbarhet utifrån tre hållbarhetsdimensioner och i andra fall om Agenda 2030. Uppfattningen är inte att begreppen står i konflikt med varandra men att det blir rörigt att hantera olika begrepp samtidigt under det intensiva programmeringsarbetet.

Vidare ser programskrivarna det som viktigt att kontinuerligt lyfta goda exempel på projekt som integrerar hållbarhet på ett framgångsrikt sätt, exempelvis på konferenser och liknande. Detta i syfte att berätta hur projekten konkret har arbetat och för att inspirera andra. Det bidrar till kunskaps- och metodutveckling vilket bedöms som särskilt viktigt när programmet nu tar tydligare steg mot hållbarhetsintegrerade insatser.

5.2 Mellersta Norrland

Förslaget till regionalfondsprogram för Mellersta Norrland tas fram av Region Jämtland-Härjedalen och Region Västernorrland och omfattar tre politiska mål samt ett antal särskilda mål.

Politiskt mål	Särskilt mål
1: Ett smartare Europa genom innovativ och smart ekonomisk omvandling	Förbättra forsknings- och innovationskapaciteten och användningen av avancerad teknik
	Förbättra de små och medelstora företagens tillväxt och konkurrenskraft
	Utveckla färdigheter för smart specialisering, strukturomvandling och entreprenörskap
2. Ett grönare och koldioxidsnålare Europa	Främja övergången till en cirkulär ekonomi
3. Ett mer sammanlänkat Europa genom förbättrad mobilitet och regional IKT-konnektivitet	Förbättra digital konnektivitet
	Utveckla ett hållbart, klimattåligt, intelligent, säkert och intermodalt TEN-T

UTGÅNGSLÄGE FÖR PROGRAMOMRÅDET

Ambitionen för programområdet Mellersta Norrland har varit att integrera hållbarhetsaspekterna på ett vettigt sätt och hitta en rimlig nivå för integreringen. Programmeringsarbetet har varit intensivt för inblandade programskrivare och det har upplevts som utmanande att ha en högre ambitionsnivå för hållbarhetsintegreringen. Det har därför funnits en önskan om stöd i att säkerställa att programmet formellt lever upp till de krav som är formulerade i instruktionen från regeringen och Tillväxtverket. I den feedback som erhållits i Tillväxtverkets första peer review-process upplever regionerna att det varit svårt att värdera den feedback som getts och prioritera vad som verkligen behöver åtgärdas i programmet för att svara mot formella krav på att integrera hållbarhet generellt, Agenda 2030 och enskilda perspektiv som exempelvis jämställdhet.

En annan utmaning för programområdet har varit att skriva programmen så att de är tydliga men samtidigt breda nog för att möjliggöra olika politiska beslut och inriktningar under en sjuårig genomförandeperiod. Behovet har därför varit att hitta en bra balans för att integrera hållbarhet och samtidigt säkerställa att programtexterna inte skapar inlåsningseffekter.

Ansvariga programskrivare har haft stöd av hållbarhetsstrategier på regionerna i programmeringsarbetet, som har stor kunskap om olika hållbarhetsdimensioner och perspektiv. Samtidigt upplever regionerna i att de saknar kompetens för att hantera hållbarhet på en strategisk nivå.

Särskilt fokus för Rambolls metodstöd

- Säkerställa att programmet möter alla formella krav på att integrera hållbarhet och Agenda 2030 samt krav på enskilda hållbarhetsperspektiv, t.ex. jämställdhet
- Handfasta och konkreta förslag på hur hållbarhetsperspektiven blir tydliga i alla delar av programmet
- Titta på alla tre hållbarhetsdimensioner och att dessa är integrerade i interventionslogiken

Stöd som getts

- Behovsinventering och framtagande av plan för metodstödet
- Skriftlig och muntlig feedback på programutkast i två omgångar
- Uppföljande möte för feedback, summering av processen och behov framåt

SLUTLÄGE

Sedan Rambolls stöd inleddes har flera större justeringar gjorts av programmen. Programmet har i många avseenden förtydligat interventionslogiken för varje särskilt mål. För varje särskilt mål beskriver programmet nu tydligt utmaningar och behov, ett önskat sluttillstånd, förväntade effekter och behov av insatser. Programmets beskrivningar av behov lyfter i vissa fall relevant statistik och underlag som exempelvis beskriver nuläge utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Det finns dock potential att göra detta mer systematiskt genom hela programmet och mer ökad detaljgrad. Detta är dock något som tar tid och kräver analys och att statistik tas fram. Mot bakgrund av detta är Rambolls bild att programområdet gjort en ändamålsenlig avvägning av vad som behövt göras för att färdigställa förslaget till program.

En stor förändring i programmet är att insatser inom politiskt mål 2 har tillkommit. Rambolls bild är att programområdet har fått texter på plats på ett väldigt bra sätt givet hur kort om tid det var.

Under det stöd som Ramboll tillhandahållit har diskussioner förts om Agenda 2030 och hur den kan och bör hanteras i programmet. Agenda 2030 är integrerat i regionernas regionala utvecklingsstrategier och synen på agendan och dess mål är att den måste ses som en helhet, där målen är odelbara. Mot bakgrund av denna syn hänvisar programmet till Agenda 2030, men hänvisningar görs inte till enskilda mål.

Social hållbarhet upplevs vara den hållbarhetsdimension som varit svårast att integrera på ett bra sätt i programmen. Det finns funderingar kring vad social hållbarhet ens betyder i en regionalfondskontext och hur de bör vara integrerade i programmen för att svara mot regeringens och Tillväxtverkets styrning.

Regionerna själva upplever att texterna har förbättrats under hösten och att de har fått med hållbarhet på ett okej sätt. En reflektion är dock att många av justeringarna är kosmetiska och det är osäkert i vilken utsträckning det faktiskt påverkar integreringen framåt. Förhoppningen är att regionerna har lyckats fram ett bra program som integrerar hållbarhet. För att försäkra sig om att hållbarhet är väl integrerat i förslaget som skulle lämnas in i december menar en av regionerna att det hade varit bra med feedback på texter i slutversionen. Detta för att se till att alla viktiga perspektiv är med och att inget viktigt tagits bort när revideringar har gjorts.

BEHOV FRAMÖVER

Regionerna i programområdet förväntar sig att det kommer vara en hel del arbete framöver med att omhänderta den återkoppling som ges på programmet och ett arbete med att beräkna programmets indikatorer. Det behov som en region ser framöver är att se till att hållbarhet faktiskt får genomslag i genomförandet. Till exempel genom att se över mallar och andra stöddokument som kan behövas. I detta arbete ser regionen att det vore bäst att hitta gemensamma lösningar tillsammans med Tillväxtverket och övriga regioner för att få till en bra struktur för hållbarhetsintegreringen. Detta skulle vara att föredra framför att arbetet görs av varje enskild region.

5.3 Norra Mellansverige

Förslaget till regionalfondsprogram för Norra Mellansverige tas fram av Region Gävleborg, Region Dalarna och Region Värmland. Programmet omfattar två politiska mål samt ett antal särskilda mål.

Politiskt mål	Särskilt mål
1: Ett smartare Europa genom innovativ och smart ekonomisk omvandling	Förbättra forsknings- och innovationskapaciteten och användningen av avancerad teknik
	Säkra nyttan av digitaliseringen för invånare, företag och myndigheter
	Förbättra de små och medelstora företagens tillväxt och konkurrenskraft
	Utveckla färdigheter för smart specialisering, strukturomvandling och entreprenörskap
2: Ett grönare och koldioxidsnålare Europa	Utveckla smarta energisystem, smarta nät och smart lagring på lokal nivå
	Främja övergången till en cirkulär ekonomi

UTGÅNGSLÄGE FÖR PROGRAMOMRÅDET

Ambitionen med Norra Mellansveriges regionalfondsprogram har varit att se hållbarhet som riktning och mål för hela programmet. Innan Rambolls stöd inleddes hade programområdet formulerat en målbild för programmet som utgick från de tre hållbarhetsdimensionerna ekonomisk, miljömässig och social hållbarhet.

Mot bakgrund av programrådets ambition såg regionerna ett behov av att säkerställa att hållbar utveckling får ett faktiskt genomslag i projekten som beslutas. För att lyckas med detta fanns en insikt om behovet att säkerställa att hållbarhet beskrivs på rätt sätt och integreras i alla delar av programmet med en tydlig röd tråd. En annan ambition har varit att få alla tre hållbarhetsdimensioner att hänga ihop och inte behandla dem i stuprör. Då hållbarhet ska löpa som en röd tråd genom hela programmet har det också funnits ett behov att särskilt se över de politiska och särskilda mål som saknar tydlig hållbarhetskoppling.

Genom regionernas egna hållbarhetsstrategier har programområdet haft tillgång till kompetens inom en rad olika hållbarhetsaspekter under hela processen. Vissa strategier har haft möjlighet att stötta processen mer ingående medan andra har bidragit i enskilda möten. Rambolls bild är att det sedan start funnits en stor mognad och förståelse för den hållbarhetsambition som exempelvis presenterats i Tillväxtverkets PM om hållbar utveckling och att programområdet därför kommit långt redan innan Rambolls stöd var på plats.

Särskilt fokus för Rambolls metodstöd

- Säkerställa röd tråd och att hållbarhet är integrerat i/genomsyrar alla delar av programmet och interventionslogiken.
- Knyta samman den övergripande målbilden utformat utifrån de tre hållbarhetsdimensionerna med de specifika insatser som görs i regionalfonden.
- Stöd i att stärka argumentationen för programrådets definition och angreppssätt kopplat till hållbarhet

Stöd som getts

- Behovsinventering och framtagande av plan för metodstödet
- Skriftlig och muntlig feedback på programutkast i två omgångar
- Löpande stöd och bollplank mellan möten
- Uppföljande möte för feedback, summering av processen och behov framåt

SLUTLÄGE

Rambolls bild att programmet för Norra Mellansverige är välskrivet med hållbarhet som en tydligt röd tråd. I programmets första kapitel beskrivs utmaningar och behov tydligt som programmet sedan återknyter till i beskrivningen av programmets särskilda mål. Programområdet har haft en hög ambitionsnivå och har under

den senare delen av hösten lagt fokus på att fördjupat arbeta med de avsnitt som ska beskriva åtgärder för att säkerställa jämställdhet, inkludering och icke-diskriminering för varje särskilt mål. En region önskar dock att de kan utveckla de avsnitten ännu mer framöver.

Under höstens arbete har det förekommit en del diskussioner om den målbild som formulerats för programmet, som tar sin utgångspunkt i alla tre hållbarhetsdimensioner. En första feedback som getts från Tillväxtverkets regionala kontor har varit att målbilden har varit för bred för regionalfonden som enskilt finansieringsinstrument. Efter några omarbetningar av målbilden har den dock mottagits väl. Rambolls bild är att den formulerade målbilden ligger väl i linje med Tillväxtverkets instruktioner om att formulera ett önskat slutläge som en del av programmets interventionslogik.

En reflektion som programskrivarna själva gör är att de inte integrerat Agenda 2030 i tillräcklig utsträckning och att de kunde gjort mer där. Rambolls bild är att detta till viss del är sant då inga av de globala hållbarhetsmålen nämns specifikt. Samtidigt återspeglas innehållet i flera av målen tydligt på flera ställen i programmet.

Under programmeringsarbetet har regionerna arbetat med att få ihop hållbarhet och smart specialisering. Detta är något som varit högt på agendan i skrivarbetet och något som en av regionerna lyfter som något de tycker programområdet gjort bra. En annan styrka i programmeringsarbetet är att programområdet kunnat ha många möten med många deltagare från de olika regionerna. I detta fall har pandemin och distansmöten har öppnat upp för hög delaktighet och inkludering mellan länen.

BEHOV FRAMÅT

I arbetet framöver lyfter programområdet att det finns behov av att säkerställa att kompetens och kunskap om hållbarhet bland olika funktioner under genomförandet. Till exempel genom en grundutbildning kopplat till hållbar utveckling och omställning. Regionens uppfattning är att detta är något som borde tas fram centralt istället för att varje region ska ta fram det själva. Ett annat behov som lyfts är att gå ifrån att kalla hållbarhetsaspekterna för horisontella kriterier och istället sätta hållbarhet i fokus.

Enligt en region kan Tillväxtverket även stötta arbetet genom att tillhandahålla olika typer av stöd för att visa på nyttan av att arbeta med olika hållbarhetsaspekter genom konkreta exempel. Till exempel hur jämställdhet kan användas som hävstång i utveckling av olika branscher. Det kan också röra sig om goda exempel på hur utlysningar kan genomföras så att de styrs mot hållbarhet, till exempel genom att tydligt efterfråga insatser för att främja nya affärsmodeller.

För att lyckas med hållbarhetsintegreringen i Norra Mellansveriges program menar en region att det skulle vara användbart att ha tillgång till motsvarande metod- och processtöd även framöver i arbetet med att färdigställa programmen.

5.4 Östra Mellansverige

Förslaget till regionalfondsprogram för Östra Mellansverige tas fram av Region Örebro, Region Sörmland, Region Västmanland, Region Uppsala och Region Östergötland. Programmet omfattar två politiska mål samt ett antal särskilda mål.

Politiskt mål	Särskilt mål
1: Ett smartare Europa genom innovativ och smart ekonomisk omvandling	Förbättra forsknings- och innovationskapaciteten och användningen av avancerad teknik
	Säkra nyttan av digitaliseringen för invånare, företag och myndigheter
	Förbättra de små och medelstora företagens tillväxt och konkurrenskraft
	Utveckla färdigheter för smart specialisering, strukturomvandling och entreprenörskap
2: Ett grönare och koldioxidsnålare Europa	Främja energieffektivitetsåtgärder

	Främja förnybar energi
	Utveckla smarta energisystem, smarta nät och smart lagring på lokal nivå
	Främja övergången till en cirkulär ekonomi

UTGÅNGSLÄGE FÖR PROGRAMOMRÅDET

För programområdet Östra Mellansverige har det varit ett intensivt arbete med programmeringen under 2020. Programområdet omfattar fem regioner och har behövt förhålla sig till olika datum för politiska beslut i nämnder inom respektive region. Östra Mellansveriges ambition har varit att inte behandla hållbarhet i separata avsnitt eller kapitel utan att integrera hållbarhet i programmets alla delar. I programområdet finns en stor förståelse för komplexiteten i hållbarhetsbegreppet och ser flera utmaningar med att hantera hållbarhet som det tidigare har gjorts i regionala tillväxtpolitiken. Givet frågans komplexitet menar en av regionerna att programmet inte ska fyllas med statistik som ger sken av en förståelse för hållbarhetsbegreppen. Ambitionen har istället varit ta fram en handlingsplan där de bryter ned processen för att säkerställa att programmen bidrar till en hållbar utveckling.

Programområdet har valt att arbeta med hållbarhet genom att definiera ett antal utmaningsområden eller missions i likhet med vad exempelvis Vinnova har gjort under de senaste åren. I programmet har fyra utmaningsområden pekats ut som knyter an till programrådets utpekade områden för smart specialisering.

På grund av ett ansträngt resursläge har stödet till Östra Mellansverige inte inletts med den behovsinventering som gjorts för de flesta andra programråden. Istället har Ramboll haft en muntlig dialog med Region Örebro kring övergripande behov och hur programrådet resonerat övergripande kring hållbarhet. I dialogen ställde sig programrådet sig positiva till att få feedback på texter och Ramboll gav därför skriftlig feedback till programmet inom ramen för Tillväxtverkets andra peer review-process som genomfördes i september 2020.

Under det inledande stödet som gavs i peer review-processen så fanns inte utkast på många delar av programmet, vilket gjorde det svårt att bedöma programmet som helhet. Redan i det tidiga utkastet fanns dock exempel på hur hållbarhet var en integrerad del, särskilt på miljömässig och ekonomisk hållbarhet. De sociala dimensionerna av hållbarhet hade betydligt mindre fokus. I dialog med programrådet framkommer att det upplevs mest utmanande att integrera de hållbarhetsaspekter som rör individer, som till exempel jämställdhet, mångfald och icke-diskriminering. Detta eftersom regionalfonden sällan har enskilda individer som målgrupp.

Särskilt fokus för Rambolls metodstöd

- Feedback på hur hållbarhetskriterierna fångas upp i de olika kapitlen i programmet
- Ge tips på goda exempel från andra programråden som integrerat hållbarhet på ett bra sätt

Stöd som getts

- Skriftlig feedback på programmet inom ramen för Tillväxtverkets peer review-process i september 2020
- Skriftlig och muntlig feedback på ett senare programutkast
- Uppföljande möte för feedback, summering av processen och behov framåt

SLUTLÄGE

Inom ramen för processtödet gav Ramboll feedback på ett utkast på Östra Mellansveriges program i slutet av november och början av december, med fokus på att lämna feedback på hur hållbarhet integrerats i de olika kapitlen. I kapitel 1 var hållbarhet integrerat i alla texter medan regionerna valt att beskriva hållbarhet mer avgränsat i vissa avsnitt i kapitel 2. Rambolls bild från det senast lästa programutkastet är att Östra Mellansverige har ett bra program med tydlig koppling till smart specialisering, där vardera smart

specialiseringsområde även är formulerade som utmaningsområden. I likhet med tidigare utkast har programmet framförallt fokus på miljömässig och ekonomisk hållbarhet. För dessa dimensioner finns flera möjligheter att med en relativt liten arbetsinsats stärka integreringen ytterligare. De sociala dimensionerna av hållbarhet har mindre fokus och skulle kräva mer arbete för att integrera fullt ut.

En reflektion som görs i programområdet är kring betydelsen av skrivningarna i programmet, där en region ser en viss risk för green washing som innebär att programmet innehåller snygga skrivningar men som inte konkret påverkar hur hållbarhetsfrågan adresseras och de projekt som finansieras. En region gör reflektionen att det finns behov av ett större arbete med näringslivsaktörer och ansvariga för näringslivsfrågor att bygga omställningskapacitet för en hållbar utveckling, där näringslivsarbetet får en annan roll och funktion.

Ett ansträngt resurssläge och många yttre omständigheter med bland annat coronapandemin har påverkat programmeringsarbetet i stor utsträckning enligt en av regionerna. En av de saker som blivit mest lidande bedöms vara integreringen av hållbarhet, som ses som en mycket viktig fråga för programområdet. Den återkoppling som Ramboll lämnat har ännu inte bearbetats av programområdet. Skälet till detta är att regionerna inte har haft kapacitet att omhänderta någon feedback som lämnats under senare delen av hösten. Denna återkoppling kommer istället att hanteras samlat när EU-kommissionen ger återkoppling på programmet.

BEHOV FRAMÅT

Östra Mellansveriges uppfattning är att det är i arbetet framåt som den stora skillnaden görs när det kommer till att integrera hållbarhet i regionalfonden. Perspektiven behöver istället integreras i verksamhetsplanering, budgetprocesser, kompetensutveckling och i riggning av initiativ. De ser därför ett stort behov av att arbeta med de arbetsprocesser som ska omsätta hållbarhet i praktiken.

Framöver har Östra Mellansverige för avsikt att ta fram en handlingsplan för deras regionalfondsprogram. Syftet med handlingsplanen är att förtydliga hur programmets intentioner ska omsättas i olika etapper. På så sätt vill programområdet säkerställa att programmet inte blir för ad hoc och inte tillräckligt inriktat på de behov som finns. Genom handlingsplanen hoppas programområdet att kunna initiera insatser där det kanske inte finns en direkt efterfrågan från projektaktörer och balansera det med de behov som lyfts från de aktörer som vanligtvis driver projekt. En utmaning i att realisera handlingsplanen är att bygga systemförståelse och förmåga att hantera olika typer av målkonflikter. Programområdet har även haft diskussioner med myndigheter under 2020 om att ta fram en finansieringsstrategi för att säkerställa en ändamålsenlig användning av olika finansieringskällor.

Ett behov som finns framöver är att ha tillgång till processledning av regionernas egen omställningsprocess, där det finns behov av att analysera hur regionerna bör hantera olika typer av omvärldsförändringar som regionens analytiker kan peka på. Det behövs även systemkompetens på regionerna och att jobba med regionernas sätt att leda och styra, där regionens politiker och regionalutvecklingsdirektörer spelar viktiga roller.

5.5 Stockholm

Förslaget till regionalfondsprogram för Stockholm tas fram av Region Stockholm och omfattar två politiska mål samt ett antal särskilda mål.

Politiskt mål	Särskilt mål
1: Ett smartare Europa genom innovativ och smart ekonomisk omvandling	Förbättra forsknings- och innovationskapaciteten och användningen av avancerad teknik
	Säkra nyttan av digitaliseringen för invånare, företag och myndigheter
	Förbättra de små och medelstora företagens tillväxt och konkurrenskraft

	Utveckla färdigheter för smart specialisering, strukturomvandling och entreprenörskap
2. Ett grönare och koldioxidsnålare Europa	Främja energieffektivitet
	Främja hållbar multimodal mobilitet i städerna

UTGÅNGSLÄGE

Förslaget på regionalfondsprogram för programområdet Stockholm hade, vid uppstart av Rambolls metodstöd, börjat integrera hållbarhet främst utifrån befintlig kunskap i de organisationer som deltar i programmeringsarbetet (främst Region Stockholm, länsstyrelsen, Storsthlm och Stockholms stad). För regionen har programmeringsarbetet varit ett nytt ansvarsområde, eftersom det tidigare har legat på länsstyrelsen.

Regionen beskriver överlag en tidspressad process, som gjort att det varit svårt att arbeta med hållbarhet så som önskat. Programutkastet var till stora delar färdigskrivet vid tiden för uppstart av Rambolls stöd. Parallellt pågick även en remissrunda av programutkastet, som programskribenterna behövde avvakta och ta höjd för. Detta har inneburit att Rambolls stöd kom in för sent för att möjliggöra några större justeringar i inriktningen på programmet. Men programskrivarna har ändå haft behov av en genomläsning av programmet, med möjlighet till att stärka eller komplettera vissa formuleringar, särskilt avseende social hållbarhet i politiskt mål 2, vilket också har varit i särskilt fokus för Rambolls stöd.

Särskilt fokus för Rambolls metodstöd

- Genomläsning av programmet för att se hur hållbarhetsperspektiven kan stärkas
- Stöd för att se hur politiskt mål 2 kan stärkas och vilka interventioner/resultatkedjor som kan/bör läggas till för att svara mot beskrivna behov i samband med att större andel av budget ska gå till politiskt mål 2
- Inspel om programmet har lämnats i samband med Tillväxtverkets peer review

Stöd som getts

- Behovsinventering och framtagande av plan för metodstödet
- Skriftlig och muntlig feedback på programutkast i två omgångar
- Löpande stöd och bollplank mellan möten
- Uppföljande möte för feedback, summering av processen och behov framåt

SLUTLÄGE

Programmet är begränsat i sin omfattning och av hållbarhetsaspekterna (ekologiska, sociala och ekonomiska) så har fokus främst legat på de ekologiska perspektiven, kopplat till politiskt mål 2 och hållbar stadsutveckling inom politiskt mål 1. Gröna klimatsmarta satsningar kopplat till hållbar stadsutveckling är programmets främsta fokus (i linje med smart specialisering), där de sociala aspekterna främst förväntas hanteras i kommande projektbedömningar.

I Rambolls uppföljande möte med programmet beskrivs en övergripande nöjdhet med det slutliga programutkastet, givet det begränsade tidsutrymmet att hinna arbeta ordentligt efter en interventionslogik och utförligt integrera hållbarhetsaspekterna.

BEHOV FRAMÅT

Behoven framåt handlar, enligt skribenterna, om att säkerställa att hållbarhetsaspekterna finns med även i programmets kommande implementering, exempelvis genom en implementeringsplan eller motsvarande. Det beskrivs som viktigt att beakta samtliga hållbarhetsaspekter i detta, men att också se till en större bild och inte fastna i enskilda hållbarhetsaspekter. Parallellt arbetar regionen med att sätta en struktur/organisation för den interna hanteringen av det fortsatta arbetet, där även smart specialisering ingår.

5.6 Västsverige

Förslaget till regionalfondsprogram för Västsverige tas fram av Västra Götalandsregionen och Region Halland. Programmet omfattar två politiska mål samt ett antal särskilda mål.

Politiskt mål	Särskilt mål
1: Ett smartare Europa genom innovativ och smart ekonomisk omvandling	Förbättra forsknings- och innovationskapaciteten och användningen av avancerad teknik
	Förbättra de små och medelstora företagens tillväxt och konkurrenskraft
	Utveckla färdigheter för smart specialisering, strukturomvandling och entreprenörskap
2. Ett grönare och koldioxidsnålare Europa	Främja energieffektivitet
	Främja en hållbar vattenförvaltning
	Främja övergången till en cirkulär ekonomi

UTGÅNGSLÄGE FÖR PROGRAMOMRÅDET

Arbetet med programmeringen av Västsveriges program har präglats av en pressad tidsplan för att få ihop ett förslag till program. Under våren tog programområdet initiativ till en ambitiös process som innefattade många olika personer på regionerna, med fokus på olika sektorer eller områden. För att integrera hållbarhet tog programskrivargruppen hjälp av expertis inom hållbarhet internt på regionerna. Dessa personer har hjälpt till både med att skriva texter och att komma med återkoppling på utkast.

På grund av ett intensivt arbete i början av och under hela hösten valde Västsverige att inte ta del av Rambolls metod- och processtöd initialt. En reflektion regionerna gör i efterhand är att det hade varit bra att ha mötena för metod- och processtöd. Samtidigt som Rambolls stöd i en period där det fanns ett stort behov för programområdet att få fram utkast på texter. Det gjorde det svårt att prioritera ännu en process och dialog.

Stöd som getts

- Skriftlig och muntlig feedback på programutkast vid ett tillfälle
- Uppföljande möte för feedback, summering av processen och behov framåt

SLUTLÄGE

Den initiala planen för programområdet var att enbart satsa på insatser inom politiskt mål 1 och att integrera samtliga hållbarhetsdimensioner i det målet. Som för många andra regioner tillkom dock kravet att även inkludera politiskt mål 2, som då lades till under hösten. När kravet kom kunde regionerna dock dra nytta av delar av det som skrivits fram för politiskt mål 1 med fokus på miljömässig hållbarhet.

Regionerna uppger att de var relativt nöjda med resultatet av hållbarhetsintegreringen när utkastet lämnades in i december. Efter viss feedback upplever de dock att de inte nått hela vägen fram. En förklaring till detta är tidplanen, som gjorde det svårt att hinna säkerställa en röd tråd. Regionerna konstaterar samtidigt att båda regionerna har nya regionala utvecklingsstrategier med tydligt fokus på hållbarhet, vilket upplevs vara en viktig grund för regionalfondsprogrammet. Ekonomisk hållbarhet är det perspektiv som regionerna upplever har varit enklast att integrera. Den miljömässiga hållbarheten upplevs ha stärkts genom att inkludera politiskt mål 2. Svårast har de sociala hållbarhetsdimensionerna varit.

Under hösten hade regionerna inte tid att ta del av stöd från Ramboll, mer än att få feedback på ett programutkast i början av december. I den feedbacken lämnades bland annat förslag om att tydliggöra integreringen av jämställdhet, integration och icke-diskriminering i alla programkapitel och att förtydliga vad som läggs i begrepp som grön omställning och miljömässig hållbarhet. En utmaning kopplat till att få feedback både från Ramboll och myndigheter som läste var att utkasterna snabbt blev inaktuella. Det gjorde att feedbacken inte blev fullt så användbar som den hade kunnat vara. En lärdom regionerna drar är därför att det är svårt med timingen av stöd.

BEHOV FRAMÅT

Programområdet upplever i nuläget att de har svårt att överblicka vilka behov av stöd som finns framåt för att lyckas med hållbarhetsintegreringen. Den främsta utmaningen i genomförandet bedöms vara att gå från ord till handling. Till exempel att få projekten att faktiskt integrera hållbarhet i genomförandet och inte bara genom vissa skrivningar i projektansökan. Ett stort behov framåt är att skapa samsyn kring vad som läggs i hållbarhetsbegreppet och hur det ska hanteras. Till exempel om hållbarhet är målet eller om det snarare ska ses som ett verktyg för att göra resultaten bättre. Det finns också ett behov av att tydliggöra ambitionsnivån för de enskilda projekten så att hållbarhet inte kan reduceras till att projektorganisationen agerar på ett miljömässigt hållbart sätt. Istället behöver det bli tydligt vilken vikt som läggs vid hållbarhet och vilka typer av projekt som väljs bort på grundval av hållbarhet i Tillväxtverkets handläggning.

5.7 Småland och öarna

Förslaget till regionalfondsprogram för Småland och öarna tas fram gemensamt av regionerna Jönköping, Kronoberg, Kalmar och Gotland och omfattar två politiska mål samt ett antal särskilda mål.

Politiskt mål	Särskilt mål
1: Ett smartare Europa genom innovativ och smart ekonomisk omvandling	Förbättra forsknings- och innovationskapaciteten och användningen av avancerad teknik
	Säkra nyttan av digitaliseringen för invånare, företag och myndigheter
	Förbättra de små och medelstora företagens tillväxt och konkurrenskraft
	Utveckla färdigheter för smart specialisering, strukturomvandling och entreprenörskap
2: Ett grönare och koldioxidsnålare Europa	Främja förnybar energi
	Utveckla smarta energisystem, smarta nät och smart lagring på lokal nivå
	Främja en hållbar vattenförvaltning
	Främja övergången till en cirkulär ekonomi
	Främja biologisk mångfald och grön infrastruktur i stadsmiljö samt minska föroreningarna

UTGÅNGSLÄGE FÖR PROGRAMOMRÅDET

Programskrivarna beskriver en intensiv period för att hinna förankra och ställa samman programmet. Regionerna upplever att programmet har ett brett hållbarhetsfokus som primärt bygger på texter och analys från befintliga regionala utvecklingsstrategier, som i sin tur utgår från Agenda 2030. Att använda befintliga och sedan tidigare avstämnda texter i de regionala utvecklingsstrategierna beskrivs som en framgångsfaktor för att hinna få klart programmet i tid, eftersom det har underlättat den politiska förankringen i respektive region. Det har även varit erfarna programutvecklare som suttit i skrivargruppen, vilket också har bidragit till en från början smidig arbetsprocess. Programskrivarna beskriver ett produktivt samarbetsklimat samt ett fungerande givande och tagande i förhandlingarna.

När Rambolls stöd inleddes hade programmet kommit relativt långt i integreringen av hållbarhet, men där beskrivningarna av framförallt politiskt mål 2 beskrivs som något tunna och i behov av utveckling med stöd av sakområdeskompetens. Enligt programskrivarna kom Rambolls stöd in vid ett mycket lämpligt tillfälle, i en fas "när det kokade som mest" och där regionerna var som mest mottagliga för, och behövde input till programmet.

Särskilt fokus för Rambolls metodstöd

- Stöd i att utveckla innehållet i politiskt mål 2 som inte upplevts som lika väl underbyggt och utvecklat som övriga delar av programmet
- Generell genomläsning av programutkast utifrån samtliga hållbarhetsperspektiv för att få stöd i hur perspektiven kan stärkas
- Utifrån genomläsning få förslag på hur den röda tråden i programmet kan stärkas utifrån hållbarhetsperspektiven

Stöd som getts

- Muntlig behovsinventering och framtagande av plan för metodstödet
- Skriftlig och muntlig feedback på programutkast
- Workshop och stöd kopplat till hållbarhetsintegrering i politiskt mål 2
- Uppföljande möte för feedback, summering av processen och behov framåt

SLUTLÄGE

Regionerna beskriver en stor nöjdhet med det färdiga programförslaget och processen som ledde dit. Trots samordning mellan fyra regioner beskriver programskrivarna att gruppen var överens på alla nivåer, bland annat om att inkludera det gröna i politiskt mål 2, men även jämställdhet och kompetensförsörjning. Detta trots att inte alla fyra regioner delade samma utmaningar. Regionerna menar att politiskt mål 2 har ett viktigt signalvärde och att det har varit viktigt att ha med för att särskilt peka på det gröna och behovet av omställning.

Stödet från Tillväxtverket beskrivs överlag i mycket positiva ordalag. Det enda negativa som nämns är en relativt trög start på stödet, som stannade länge vid tematiska möten, som, även om de gav mycket, hade kunnat kortas ned enligt programskrivarna. Både synmöten och dialog med Tillväxtverket beskrivs annars som välfungerande och flexibelt, där regionerna snabbt fått svar på sina frågor.

Även metodstödet från Ramboll beskrivs som flexibelt och givande. Programskrivarna tog till sig merparten av Rambolls input på programtexterna, bland annat för att utveckla målbilden i kapitel 1 och programmets interventionslogik. Även den workshop som Ramboll faciliterade om det gröna området beskrivs som givande, att den låg rätt i tiden samt att regionerna var i behov av särskilt stöd inom det gröna området som politiskt mål 2 omfattar.

Programskrivarna beskriver överlag att de inte har saknat något stöd, men att ett viktigt medskick är betydelsen av ett flexibelt metodstöd (vilket Ramboll gett), eftersom det är lättare att anpassa till regionernas unika behov och därmed lättare att anamma under stark tidspress. Stödet hade enligt programskrivarna även kunnat komma in något tidigare för att exempelvis kunna bistå tydligare redan i arbetet med interventionslogiken.

BEHOV FRAMÅT

För att lyckas med faktisk integrering av hållbarhet i implementeringen av kommande insatser vill programskrivarna kunna säkra hållbarhet i processerna kopplat till ERUF, men även ESF och andra fonder. I regionernas arbete inom Vägar till hållbar utveckling är en viktig del i detta s.k. hållbarhetssäkring, vilket handlar om att bygga upp verktyg och metoder för att implementera hållbarhet. Här beskrivs fortsatta behov framåt kring hur praktisk implementering och förändring kan ske, vilket är ett arbete som fortgår.

Det handlar enligt regionerna även om mognad och att bygga upp en kritisk massa i förståelsen för hållbarhet. Regionerna noterar i programmeringsarbetet en generellt ökad efterfrågan och driv i hållbarhetsfrågan, men där programområdet behöver fortsätta bygga kapacitet och även hitta fler och nya aktörer som kan söka projekt som tydligare driver hållbarhet.

En utmaning som beskrivs framåt är oklarheter i kopplingen mellan ERUF-programmet och nyinrättade Just Transition Fund (JTF), där Gotland (Cementa) är utpekad som stödmottagare för att driva ett omställningsarbete. Om regionalfondsprogrammet behöver medfinansiera JTF-satsningen på Gotland (vilket beskrivs som oklart i dagsläget) behöver programområdet vara beredda att delvis skriva om programmet.

5.8 Skåne-Blekinge

Förslaget till regionalfondsprogram för Skåne-Blekinge tas fram av Region Skåne och Region Blekinge. Programmet omfattar två politiska mål samt ett antal särskilda mål.

Politiskt mål	Särskilt mål
1: Ett smartare Europa genom innovativ och smart ekonomisk omvandling	Förbättra forsknings- och innovationskapaciteten och användningen av avancerad teknik
	Förbättra de små och medelstora företagens tillväxt och konkurrenskraft
	Utveckla färdigheter för smart specialisering, strukturomvandling och entreprenörskap
2: Ett grönare och koldioxidsnålare Europa	Främja energieffektivitet
	Främja förnybar energi
	Främja en hållbar vattenförvaltning
	Främja övergången till en cirkulär ekonomi
	Främja biologisk mångfald och grön infrastruktur i stadsmiljö samt minska föroreningarna

UTGÅNGSLÄGE FÖR PROGRAMOMRÅDET

För regionalfondsprogrammet för Skåne-Blekinge har Ramboll gett stöd till en grupp av programskrivare och hållbarhetsstrateger på Region Skåne och Region Blekinge. I gruppen har även projektledaren för Region Skånes projekt inom Vägar till hållbar utveckling deltagit för att skapa överhöring och möjliga synergier.

Programområdet hade tidigare fått återkoppling på integreringen av hållbarhet i Tillväxtverkets peer review-process i juni som de upplevde som användbar och relevant. I inledningen av Rambolls stöd hade programområdet ännu inte hunnit bearbeta in feedbacken i texterna. En särskild utmaning som lyfts är hur hållbarhet ska mätas och följas upp, vilket regionerna upplever gör det svårare att säkerställa att hållbarhet får faktiskt genomslag.

Under Rambolls inledande behovsinventering framkom att programmet har ett tungt fokus på miljö och klimat och har därför behov att utveckla de sociala dimensionerna. Under stödet som Ramboll gett har det funnits en diskussion om de olika intersektionella perspektiv som programmen ska beakta och hur de ska påverka vilka insatser som beviljas. Det upplevs här vara en avvägning mellan regionalfondens idé om utjämningspolitik kontra det ökade fokuset på smart specialisering.

Arbetet med programmet utgår bland annat från ny innovationsstrategi för Region Skåne som utgår från olika mål i Agenda 2030 och Region Blekinges arbete med missions inom ramen för sitt arbete med smart specialisering. Ambitionen för programmet har varit att utgå från Agenda 2030 och på sikt hitta en generisk innebörd för hållbarhetsbegreppet och hur programområdet ska arbeta med det för att driva på en grön omställning inom regional utveckling. Den initiala planen för programområdet har varit att enbart lägga medel inom politiskt mål 1, där tre särskilda mål prioriterats. Tanken har varit att inom politiskt mål 1 finansiera insatser som bidrar bland annat till grön omställning, som annars hade kunnat läggas i politiskt mål 2. Detta har dock ändrats under processens gång då programområdet fick återkoppling att även politiskt mål 2 behöver inkluderas. Denna återkoppling hade getts till regionerna kort innan stödet från Ramboll påbörjades.

I programmeringsarbetet har regionerna arbetat aktivt med interventionslogik som verktyg. I början av hösten hade Skåne-Blekinge tagit fram en gedigen interventionslogik för politiskt mål 1 i Excel, med motsvarande planer att ta fram en interventionslogik även för politiskt mål 2. Rambolls bild är att den framtagna interventionslogiken bidragit till en stor tydlighet vad gäller programmets behov, interventioner, prestationer och effekter. Interventionslogiken har således utgjort ett bra underlag för att lämna förslag på hur olika hållbarhetsperspektiv kan stärkas.

Programmeringsarbetet har påverkats av att deadline för programmen först var i oktober och sedan ändrades till december. Med den tidigare deadlinen gjordes bedömningen att det fanns begränsade möjligheter att

bjuda in till en bredare dialogprocess med olika intressenter i programområdet. En av regionerna gjorde reflektionen att det hade varit möjligt för en bredare dialog om den senare deadline i december hade legat fast från början.

Särskilt fokus för Rambolls metodstöd

- Säkerställa röd tråd och att hållbarhet är integrerat i/genomsyrar alla delar av den interventionslogik som tagits fram i Excel.
- Säkra jämställdhet/mångfald/icke-diskriminering i interventionslogiken
- Övergripande feedback på senare programutkast

Stöd som getts

- Behovsinventering och framtagande av plan för metodstödet
- Skriftlig och muntlig feedback på interventionslogik för politiskt mål 1
- Skriftlig feedback på programutkast
- Uppföljande möte för feedback, summering av processen och behov framåt

SLUTLÄGE

Sedan starten av Rambolls stöd har Skåne-Blekinges program utvecklats till att inkludera både politiskt mål 1 och 2. Rambolls bild är att det generellt är ett mycket välskrivet program som har en tydlig struktur genom de interventionslogiker som tagits fram. Det finns också en röd tråd mellan kapitel 1 och 2. Det är lätt att följa resonemangen och programmet känns välgenomtänkt. Programområdets egen reflektion är att man sällan blir helt nöjd med alla delar och att det alltid kommer behövas prioriteringar av vilka skrivningar som ska vara med och inte.

I likhet med den reflektion som regionerna själva gjorde i inledningen av stödet har programmet ett större fokus på miljömässig och ekonomisk hållbarhet. De sociala dimensionerna finns och har med flera bra skrivningar, men är inte integrerat på samma genomgående sätt. En sak som saknas i programmet är en tydligare integrering av jämställdhet i alla delar av interventionslogiken, som varit ett av de skarpare kraven på programmen.

BEHOV FRAMÅT

I arbetet framöver finns det en ambition att programmet ska mynna ut i någon form av utlysningssplaner. Detta har dock inte använts tidigare och det finns därför en viss osäkerhet kring hur detta kommer att se ut. Programområdet förväntar sig att mycket av hållbarhetsintegreringen kommer att konkretiseras under genomförandet av programmen. En av regionerna tror att de projekt som finansieras kommer ha ett större fokus på Agenda 2030 jämförd med förra programperioden.

I programområdet finns viss osäkerhet kring vilka specifika behov som finns framöver för att lyckas med hållbarhetsintegreringen. Ett av de främsta skälen till detta är att personer som arbetat med programmeringsarbetet inte har motsvarande uppdrag att arbeta med genomförandet när programmeringsarbetet är klart. Det är därmed inte klart vem som kommer att driva arbetet vidare efter att programmeringsarbetet är färdigt.